

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Rozpad Somálska – příčiny a následky

Petr Pohúdka

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Rozpad Somálska – příčiny a následky

Petr Pohůdka

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedl v seznamu literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování PhDr. Lindě Piknerové Ph.D. za odborné vedení této bakalářské práce, užitečné konzultace, vstřícný přístup, množství cenných rad a zajímavých podnětů.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	
1 ÚVOD	- 1 -
2 TEORETICKÝ ZÁKLAD	- 5 -
2.1 Vymezení základních pojmů.....	- 5 -
2.2 Definování podkapitol pro aplikovanou část práce	- 11 -
3 PŘÍPAD SOMÁLSKA NA POZADÍ INDIKÁTORŮ FSI	- 14 -
3.1 Politicko-vojenská perspektiva.....	- 14 -
3.2 Sociální perspektiva.....	- 24 -
3.3 Ekonomická perspektiva	- 30 -
4 DEFINOVÁNÍ PŘÍČIN A NÁSLEDKŮ ROZPADU SOMÁLSKA	- 34 -
4.1 Příčiny	- 34 -
4.2 Následky	- 41 -
5 ZÁVĚR	- 47 -
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	- 51 -
6.1 Knihy a články.....	- 51 -
6.2 Internetové zdroje.....	- 55 -
7 RESUMÉ	- 59 -
8 PŘÍLOHY	- 60 -

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AMISOM	Operace Africké unie v Somálsku (African Union Mission in Somalia)
BBC	British Broadcasting Corporation
CIA	Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency)
EU	Evropská unie (European Union)
FfP	Fund for Peace
FSI	Index zhroucených států (Failed States Index)
ICU	Svaz islámských soudů (Islamic Courts Union)
HDP	Hrubý domácí produkt
HNP	Hrubý národní příjem
NDR	Německá demokratická republika
NSS	Státní bezpečnostní služba (National Security Service)
OSN	Organizace spojených národů (United Nations)
SNF	Somálská národní fronta (Somali National Front)
SNM	Somálské národní hnutí (Somali National Movement)
SPM	Somálské vlastenecké hnutí (Somali Patriotic Movement)
SRSP	Somálská revoluční socialistická strana (Somali Revolutionary Socialist Party)
SSDF	Somálská demokratická fronta za osvobození (Somali Salvation Democratic Front)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TFG	Přechodná federální vláda (Transitional Federal Government)

USA	Spojené státy americké (United States of America)
UNOSOM	Operace OSN v Somálsku (United Nations Operation in Somalia)
USC	Somálský sjednocený kongres (United Somali Congress)
WSLF	Západní somálská osvobozenecá fronta (Western Somali Liberation Front)

1 ÚVOD

Pojem rozpadlý stát se do slovníku mezinárodní politiky dostal po konci studené války a bezprostředně souvisel s omezením financování rozvojových zemí ze strany USA a SSSR, tedy dvou hlavních aktérů zmíněného konfliktu. Somálsko je jednou z takových zemí, které se s touto nově nastalou situací nedokázaly vypořádat a od té doby je pravidelně označováno jako jeden z rozpadlých států. Tuto zemi jsem si vybral jako téma své bakalářské práce, jelikož poslouží jako ideální příklad rozpadlého státu, neboť je odborníky na tuto problematiku označován jako jeho typický zástupce a tento stav nebývá nikým relevantně zpochybňován.

V této případové studii se pokusím empiricko-analytickou metodou jednoznačně charakterizovat příčiny a následky rozpadu, respektive kolapsu Somálska s ohledem na nejdůležitější vnější a vnitřní vlivy. Cílem práce je tedy analyzovat příčiny a důsledky tohoto stavu. *Hlavní výzkumnou otázkou bude, jaké jsou konkrétní nejpodstatnější příčiny a následky rozpadu Somálska.* Tyto jevy ve své práci dále specifikuji a charakterizuji. Pokud bych došel k závěru, že nelze žádné významné konkrétní příčiny a následky definovat, pokusím se tento stav odůvodnit a vysvětlit. Odpověď na tuto otázku budu hledat s pomocí využití teorie rozpadlého státu.

V první části práce zformuluji teoretický základ, ve kterém popíši koncept rozpadlého státu a definuji základní pojmy s tím související, týkající se zejména míry rozpadu států. Patří mezi ně například definice fungujících silných států, slabých států a pochopitelně států, vykazujících větší míru rozpadu, jejichž definice poslouží jako základ pro tuto práci. Zároveň na základě tohoto konceptu stanovím několik základních tematických skupin, ve kterých budu v následující části práce aplikovat teorii na případ Somálska a posuzovat, zda a v jaké míře

jsou tyto ukazatele charakteristické pro tento konkrétní případ. Pro vytvoření těchto skupin využiji rozdělení používané americkým think tankem Fund for Peace (FFP) při tvorbě Failed States Indexu (FSI). Přestože využití tohoto rozdělení s sebou přináší určité limity¹ při zkoumání dané problematiky, domnívám se, že pro účely této práce poskytne dostatečný a přehledný podklad, na kterém lze slabou státnost zkoumat. Svědčí o tom také vysoká popularita a akceptovatelnost tohoto nástroje jak u laické veřejnosti, tak zejména u odborníků.

V této teoretické části dále využiji především knih napsaných zahraničními odborníky, kteří se zabývají problematikou rozpadlých států. Patří mezi ně zejména Ira William Zartman a jeho publikace *Collapsed States. The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*, Robert Irwin Rotberg se svojí knihou *When States Fail: Causes and Consequences* a Ashraf Ghani s Clare Lockhart a jejich kniha *Fixing Failed States – A Framework for Rebuilding A Fractured World*.

Další zajímavé poznatky využiji z publikace *Making States Work. State Failure and the Crisis of Governance* editovanou Simonem Chestermanem, Michaelem Ignatieffem a Rameshem Thakurem. Českých autorů, kteří se zabývají konceptem rozpadlého státu, příliš není, za zmínku však nepochybně stojí publikace kolektivu autorů pod vedením Šárky Waisové *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti* a studie Tomáše Šmída a Vladimíra Vaďury *Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států*. Autoři se teorií rozpadlého státu začali výrazněji věnovat v 90. letech 20. století, neboť v tomto období se počet států vykazujících určitou míru rozpadu

¹ FSI vznikl ve Spojených státech, proto je někdy kritizován pro svoji údajnou předpojatost, či předsudkům vůči některým zemím, které se v indexu mohou projevat. Další výtky se týkají například množství a přílišné různorodosti indikátorů, nebo neschopnosti předvídat významné události v jednotlivých zemích (Šmíd-Vaďura 2009: 60-62).

v mezinárodním prostoru rapidně zvýšil. Jak jsem již naznačil výše, tento fakt je způsoben především samotným koncem studené války, neboť s ním se kromě již zmíněného ukončení financování zemí třetího světa Spojenými státy americkými a Sovětským svazem, zároveň vytvořil dostatek prostoru pro nová, dosud nezkoumaná témata, mezi která slabou státnost jistě můžeme zařadit.

V úvodní dekádě tohoto zkoumání se na tento jev nahlíželo výhradně rozvojovou perspektivou, teroristické útoky z 11. září 2001 však tento stav změnil a do popředí se dostala spíše bezpečnostní perspektiva. Tímto posunem náhledu na danou problematiku se zabývá například Šárka Waisová ve svém článku *Bezpečnostně-rozvojový vztah: typologie, historie a implementace měnícího se paradigmatu*², publikovaném v časopise *Obrana a strategie*. Fakt, že se toto téma stalo předmětem studia v době, kdy se v České republice teprve formovaly obory politologie a mezinárodní vztahy, pochopitelně do značné míry ovlivnil množství a v té době i relativní aktuálnost česky psané literatury na toto téma.

V další kapitole se budu věnovat samotné aplikaci teorie na případ Somálska. Předmětem této aplikace bude zjistit, zda jsou jednotlivé skupiny indikátorů, hodnotící míru rozpadu státu, v tomto konkrétním případě naplněny, či nikoliv. Tato stanoviska budou v této části práce detailně analyzována a odůvodněna v dílčích podkapitolách. K tomuto účelu poslouží již zmíněné publikace týkající se rozpadlých států, ve kterých je na problematiku Somálska často odkazováno, zejména pak kniha editovaná I. W. Zartmanem, kde o této zemi pojednává samostatná kapitola. Dále využiji knihu Marka Bradburyho *Becoming Somaliland*, která se problematice Somálska jako celku věnuje ve svých úvodních kapitolách, či publikaci Alexe Thomsona *An Introduction to*

² Waisová zde popisuje především rostoucí prostupování obou zmíněných perspektiv (Waisová 2011: 103).

African Politics, ve které se autor touto zemí také zabývá. Rozpadu Somálska a následnému vývoji země je věnována rovněž kniha Abdullaha A. Mohamouda *State collapse and post-conflict development in Africa*.

Tomuto tématu se věnuje také řada odborných článků, mezi v tomto směru nejaktivnější autory patří bezesporu americký profesor a odborník na Somálsko Ken Menkhaus. Komplexní zprávu o situaci v Somálsku podává zejména ve zprávě *Somalia: A National and Regional Disaster?* z roku 2009. Důležitým zdrojem informací jsou rovněž články uveřejněné na oficiálních webových stránkách OSN, či analýzy a zprávy nevládní organizace International Crisis Group. Co se týče česky psaných zdrojů, problematikou Somálska se ve větší míře zabývá především přední český afrikanista Jan Záhořík, a to například v článku *Islám a politika v Somálsku: kde hledat kořeny Svazu islámských soudů*, či ve stati *Siyad Barré – Somálsko od diktatury k rozpadu státu*. Dalším českým autorem, který se ve své publikaci zabývá touto zemí, je Jan Klíma a jeho v nedávné době publikovaná kniha *Dějiny Afriky. Vývoj kontinentů, regionů a států*.

V následující kapitole definuji příčiny a následky rozpadu Somálska, které vyvodím z předchozích částí práce, a zároveň se zde pokusím nastínit další významné jevy, které jsou pro tento případ specifické. Použité zdroje v této části budou korespondovat s těmi z předchozí kapitoly, základ tedy vytvoří zahraniční odborné publikace, články a zprávy neziskových organizací zabývajících se daným tématem. V menší míře bude použita česky psaná literatura.

V závěru této bakalářské práce shrnu veškeré poznatky z předchozích kapitol, zodpovím hlavní výzkumnou otázku a rovněž fakt, zda posloužila k tomu, aby byl naplněn cíl práce. Svůj prostor zde bude mít i můj vlastní názor na zkoumanou problematiku.

2 TEORETICKÝ ZÁKLAD

2.1 Vymezení základních pojmů

Nejprve je nutné definovat několik základních pojmů, které jsou často užívány v souvislosti s nefunkčními státy. Podle míry jejich rozpadu se můžeme v odborné literatuře setkat s několika různými pojmy. Jedno z nejpoužívanějších a nejprehlednějších rozdělení vytvořil americký profesor politologie R. Rotberg. Hlavní role státu podle Rotberga spočívá v zajištění „politických statků“ (*political goods*) svým občanům. Tímto termínem má na mysli základní služby a garance, jako je například dodržování práva, zajištění bezpečnosti, zdravotnictví, školství, infrastruktury, či možnost participovat na politickém dění. Na základě schopnosti zajistit nejzákladnější „politické statky“ můžeme vysledovat značné rozdíly mezi jednotlivými státy, a podle toho je rozdělit na státy silné (*strong states*), slabé (*weak states*), rozpadající se (*failing states*) a rozpadlé, či zhroutené (*failed/collapsed states*) (Rotberg 2004: 2-4).³

Silné státy mají nezpochybnitelnou kontrolu nad celým svým územím a jsou schopné poskytnout svým občanům „celou škálu politických statků ve vysoké kvalitě“ (Rotberg 2004: 4). Podle Rotberga jsou to také státy, které se pravidelně umísťují na nejlépe hodnocených příčkách nezávislých ukazatelů, jako je například Index lidského rozvoje (*Human Development Index*), či Index vnímání korupce (*Corruption Perception Index*). Tyto země rovněž pravidelně vykazují nejvyšší hrubý domácí produkt v přepočtu na obyvatele (Rotberg 2004: 4).

³ Kromě pojmů, zmíněných v tomto odstavci, se můžeme v literatuře zabývajících se slabou státností dále setkat například s termíny *quasi states*, *fragile states* nebo *juridical states*, které stručně charakterizují v další části práce.

Slabé státy, označovány Rotbergem také jako státy v krizi, rozděluje autor na dvě základní skupiny. Do té první řadí státy, které jsou slabé z dlouhodobého důvodu, kterým může být například nějaké geografické, či ekonomické omezení. Druhou skupinu pak tvoří ty státní útvary, které jsou ve své podstatě silné, avšak z nějakých dočasných důvodů, například kvůli vnitřním rozporům nebo chybám vládnoucí garnitury, nejsou schopné fungovat jako silné státy (Rotberg 2004: 4).

Ve slabých státech jsou důležité ekonomické ukazatele nepříznivé nebo ve fázi poklesu, stejně jako schopnost státu zajišťovat občanům kvalitní služby a garance. Naopak roste kriminalita a organizovaný zločin. Často se zde vyskytuje společenské napětí mezi znesvářenými skupinami společnosti, například na základě náboženského, etnického či jazykového štěpení. Tyto vnitřní tenze však zatím nepropukly v otevřené násilí nebo konflikt (Rotberg 2004: 4). Podle Šárky Waisové bychom však tyto útvary ještě měli řadit do skupiny moderních a fungujících států, stejně tak jako státy silné. Navzdory tomu, že tyto státy nedokáží v plné míře prosazovat monopol na zákonné násilí a nejsou schopny plně zajistit veřejné statky, pořád dle jejího názoru zůstávají v mnoha ohledech uznávanými státy (Waisová 2007: 12). Fukuyama zdůrazňuje, že slabost státu neoznačuje malé pole působnosti jeho aktivit, nýbrž jeho nedostatečnou sílu potřebnou k implementování a vynucování prosazované politiky (Fukuyama 2004: 100).

Pro potřeby této práce bude nejdůležitější definice *rozpadajícího se a zhroutěného* či *rozpadlého* státu, neboť Somálsko je odborníky označováno právě těmito přívlastky. Tyto definice se často překrývají a je pro ně používán termín *failed states*.⁴ Určit přesnou hranici mezi rozpadajícím se a rozpadlým státem pravděpodobně není možné, poněvadž je velice obtížné stanovit

⁴ Za výrazným zpopularizováním termínu *failed state* v 90. letech stojí americká politička s českými kořeny Madelaine Albrightová (Gross 1996: 455).

jednoznačné rozdíly mezi oběma kategoriemi. Ve skutečnosti i státy rozpadlé, přestože sémanticky tento pojem naznačuje jakýsi konečný stav, vykazují určitou, byť marginální aktivitu v oblasti výkonu státních funkcí, což se odráží v nejednoznačnosti a diverzitě těchto definic.

W. Zartman popisuje kolaps státu jako stav, kdy není daný subjekt schopen vykonávat své základní funkce. Při definici současných rozpadlých států zdůrazňuje jejich odlišnost od historických velkých civilizací, které se rozpadly v dávné minulosti. Zatímco u těchto útvarů došlo k civilizačnímu úpadku, v současné době se jedná spíše o rozpad režimu, ideologie a státního pořádku – nelze zde hovořit o zničení civilizace jako takové. Současný fenomén je specifitější a snadněji identifikovatelný – jeho základní příčina se skrývá v politické sféře a způsobuje významné důsledky, projevující se v ekonomické a sociální oblasti (Zartman 1995: 1-2).

Za konkrétní příčiny kolapsu Zartman považuje neschopnost státu vystupovat jako svrchovaná autorita, jako instituce činící rozhodnutí, řídící vnitřní procesy a garantující bezpečnost svému obyvatelstvu. Tyto funkce považuje za natolik propojené, že prakticky nemohou fungovat odděleně a oslabení jedné z nich s sebou tedy zákonitě přináší oslabení těch zbylých. Výše zmíněné jevy mají za následek paralyzování a neoperativnost státního aparátu, což způsobuje ztrátu státní legitimacy. Ochromená je také schopnost vytvářet a dodržovat právní pořádek, vysledovat lze rovněž pokles soudržnosti v rámci společnosti. Rozpad státu považuje Zartman za dlouhodobý degenerativní proces, který je však možný vhodnými zásahy zastavit tak, aby subjekt mohl časem opět začít plnohodnotně fungovat (Zartman 1995: 5-8).

R. Rotberg považuje rozpadlé státy za napjatou, nebezpečnou a hluboce konfliktní oblast, ve které mezi sebou soupeří vládní složky se svými

ozbrojenými konkurenty. Tento konflikt se nemusí vyznačovat extrémní intenzitou, je pro něj však typická stálost a fakt, že většina násilí směřuje proti vládě nebo režimu jako takovému. Ohnisko tohoto konfliktu vidí Rotberg často v etnické, náboženské, či jazykové rovině, která štěpí společnost. Z těchto důvodů nejsou rozpadlé státy schopné, na rozdíl od fungujících států, kontrolovat celé své území a jeho části jsou často spravovány konkurenčními skupinami. Legislativní instituce a jurisdikce jsou ve stínu exekutivních institucí a často pracují pouze formálně, či v jejich závislosti (Rotberg 2004: 5-7).

S rostoucí kriminalitou klesá z důvodu nefunkčnosti státu rovněž schopnost dodržovat a vytvářet právní stát a množí se případy nedodržování zákona. Tento jev tvoří základ pro tvorbu kriminálních gangů a jejich organizovanou zločinnou činnost, na kterou nejsou paralyzované státní složky schopné zareagovat. Tyto gangy jsou často schopné suplovat roli státu v podobě bezpečnostního garanta, a proto se nezřídka těší veliké popularitě (Rotberg 2004: 6).

Sebastian von Einsiedel zdůrazňuje různorodost a nejednoznačnost definic týkajících se nefunkčních států vyskytujících se v odborné literatuře. Zároveň poukazuje na fakt, že řada definic vychází z kontrastu vůči třem základním konceptům a teoriím státu. První definice vytvořena především Hobbesem, Rousseauem a Lockem se dívá na stát perspektivou společenské smlouvy, která charakterizuje vztah mezi státem a občany. Ti se ve prospěch státu vzdají některých svobod a na oplátku jim stát garantuje určitá práva a jistoty. Druhou teorii vytvořil německý sociolog Max Weber, který definuje stát jako jakési společenství, které má na určitém území monopol na legitimní násilí.⁵

⁵ Weberovou definicí státu se zabývali také Robert H. Jackson a Carl G. Rosberg, kteří došli k závěru, že u řady afrických zemí se slabou státností není naplněna. Podle Maxe Webera by totiž tyto státy nesplňovaly kritéria faktické státnosti, ale přesto jsou uznávány mezinárodním společenstvím jako suverénní státy. U těchto států je tedy významnější právní stránka státnosti (*de iure*), než ta faktická (*de*

Třetí definice vychází z Montevidejské úmluvy o právech a povinnostech států z roku 1933, která definuje stát jako subjekt splňující čtyři kritéria (von Einsiedel 2005: 14-15). Jsou jimi jednoznačně vymezené státní území, stálé obyvatelstvo, efektivní vláda a schopnost vstupovat do formálních vztahů s jinými státy (Council on Foreign Relations 2013).⁶

Definovat slabou státnost lze rovněž na základě definování státu jedné z ústředních postav Kodaňské školy Barryho Buzana. Ten charakterizuje státnost na základě tří hlavních aspektů, kterými by měl každý silný státní útvar disponovat. Jedná se o fungující státní instituce, hlavní ideu a fyzickou základnu státu, kterou má Buzan na mysli zejména populaci a teritorium. Tyto tři atributy jsou podle jeho názoru výrazně propojené – instituce mají na starost kontrolu a správu fyzické základny, zatímco hlavní idea zajišťuje autoritu státního aparátu u obyvatelstva. Oslabení jakékoliv z těchto částí má za následek úpadek u obou zbylých a v konečném důsledku způsobuje některý ze stupňů slabé státnosti (Buzan 1991: 65-66).

Definici, charakterizující funkce, které by měl moderní a fungující stát splňovat, přinášejí také A. Ghani a C. Lockhart. Tito autoři shrnuli role státu v současném systému do deseti základních bodů. Patří mezi ně vláda práva, legitimní monopol na násilí, administrativní vláda, řádná správa veřejných financí, investování do lidského kapitálu, vytváření občanských práv prostřednictvím sociální politiky, zajištění infrastruktury, formování trhu, správa veřejného majetku a efektivní systém veřejných půjček. Nesplnění těchto kritérií vede v závislosti na rozsahu k určité míře rozpadu státu (zpracováno dle Ghani – Lockhart 2008).

facto); autoři pro pojmenování těchto entit užívají termín *juridical states* (srovnej Jackson – Rosberg 1982: 2-13).

⁶ Tato úmluva prosazuje tzv. deklaratorní teorii uznání státu – splňuje-li určitá entita tato čtyři kritéria, jedná se o stát bez ohledu na to, zda je uznávána dalšími subjekty v mezinárodním systému.

Fukuyama v rámci státních funkcí vidí značné rozdíly v jejich důležitosti. Přestože považuje za nereálné vytvořit přesnou hierarchii úloh, které by měl stát plnit, je podle něj zjevné, že zajištění veřejného pořádku a obrany před vnějším nepřítelem je důležitější než vytvoření všeobecného zdravotního pojištění. Mezi ty nejzákladnější funkce, které by měl stát plnit, řadí obranu, vládu zákona a pořádku, ochranu vlastnických práv, makroekonomické zásahy, veřejnou zdravotní péči a ochranu chudých (Fukuyama 2004: 18-19). Na tomto základě definuje Fukuyama silnou a slabou státnost. Pokud je stát úspěšný v zajištění těchto základních funkcí, je silný, přestože polem působnosti může být malý. Naopak není-li stát schopen zajistit tyto funkce, je slabý – navzdory tomu, že se snaží zajistit větší množství funkcí a má tudíž pole působnosti daleko širší (Fukuyama 2004: 120-121).

Jan Jihlavec ve svém textu vybízí ke zvýšené ostražitosti k pojmům, označujícím určitý stupeň slabé státnosti, neboť se podle něj v dílech ostatních autorů často překrývají a zaměňují. Tuto situaci podle něj způsobila, kromě odlišných preferencí týkajících se různých rysů státnosti, také snaha autorů o „vršení nových pojmů označujících často tytéž skutečnosti, a co hůře, označujících nezřídka skutečnosti zcela protikladné“ (Jihlavec 2007: 34). Jako příklad uvádí dosud nedefinované pojmy *fragile states* a *quasi states*. První termín podle Jihlavce charakterizuje apatický či antagonistický vztah společnosti vůči státu, ale některými autory je používán v obecné rovině ve smyslu vnitřně slabého státu namísto termínu *weak state*. *Quasi states* v literatuře mohou označovat jak mezinárodně neuznané, avšak životaschopné entity, tak útvary uznané, zato nefunkční.⁷ Jihlavec se proto domnívá, že mnohdy nesrozumitelná a především nejednotná terminologie ztěžuje práci badatelů a dalších odborníků (Jihlavec 2007: 34-35).

⁷ Problematikou terminologie *quasi states* se ve svém textu důkladně zabývá Pål Kolstø (srovnej Kolstø 2006: 723-738).

2.2 Definování podkapitol pro aplikovanou část práce

Ke stanovení příčin a následků rozpadu Somálska poslouží rozdělení, které využívá americký think tank Fund for Peace při tvorbě Failed States Indexu. V této každoroční zprávě je určována míra „náchylnosti“ státu k rozpadu na základě tří základních skupin ukazatelů – sociálních, ekonomických a politicko-vojenských (Fund for Peace: Failed States Index – The Indicators 2013). Je-li kritéria rozpadu státu možné zařadit do těchto skupin, bezpochyby i příčiny a následky budou do značné míry vycházet z těchto jevů, proto jsem se rozhodl vytvořit pro aplikovanou část této práce skupiny kopírující toto dělení. V následujících kapitolách se tedy budu zabývat rozpadem Somálska prostřednictvím politicko-vojenské, ekonomické a sociální perspektivy, a na základě tohoto dělení definuji příčiny a následky rozpadu státu. Jednotlivým skupinám věnuji adekvátní prostor v poměru k počtu jejich indikátorů.

Rozpad státu má podle FfP několik atributů. Tím nejvýznamnějším je ztráta kontroly nad určitým teritoriem a s tím související neschopnost uplatnit na daném území monopol na legitimní použití násilí. Dále se tento stav projevuje úpadkem státní moci a jejích rozhodovacích schopností, špatnou úrovní poskytovaných veřejných služeb, neschopností plnohodnotné interakce s ostatními subjekty mezinárodního systému a mnohými dalšími jevy. Ty nejdůležitější jsou posuzovány podle jednotlivých ukazatelů v již zmíněných třech skupinách. Jedná se celkem o dvanáct indikátorů, z nichž šest se zabývá politicko-vojenskou problematikou, čtyři sociálními a zbylé dva ekonomickými ukazateli (Fund for Peace: Failed States Index – Frequently Asked Questions 2013). V této práci se nebudu zabývat jednotlivými indikátory samostatně, rozdělení aplikované části podle skupin ukazatelů poslouží spíše jako pozadí pro zkoumání dané problematiky. V následující tabulce tyto ukazatele přesto

uvádím, především z toho důvodu, abych lépe nastínil témata jednotlivých perspektiv, viz tabulka 1.

Tabulka 1: Indikátory FSI

Skupina	Číslo	Konkrétní ukazatel	Nejdůležitější zkoumané oblasti
Politicko-vojenské indikátory	1.	Státní legitimita	korupce, úroveň demokracie, ztráta důvěry občanů ve státní instituce, občanská neposlušnost, politická participace
	2.	Veřejné služby	zdravotnictví, školství, infrastruktura, bezpečnostní složky, telefonní služby, přístup k internetu
	3.	Vláda práva a dodržování lidských práv	narušení demokratických institucí a procesů, politické násilí, nespravedlivé soudní procesy, perzekuce, svoboda slova
	4.	Bezpečnostní aparát	zrod dalších vojenských jednotek, ozbrojené konflikty, úmrtí v důsledku těchto konfliktů, šíření zbraní, nepokoje
	5.	Štěpení mocenských elit	rozdělení vládnoucích elit na základě skupinových štěpení, užívání agresivní nacionalistické rétoriky, iredentismus
	6.	Intervence vnějších subjektů	zasahování cizích vojenských jednotek do vnitřních záležitostí, zahraniční pomoc, přítomnost misí OSN, sankce
Sociální indikátory	7.	Rostoucí demografické tlaky	spory o hranice, nerovnoměrné zastoupení obyvatelstva ve společnosti, přelidnění, přírodní katastrofy, úmrtnost, nedostatek vody a potravin

	8.	Otázka uprchlíků a vnitřně přesídlených osob	nucené přesídlování velké skupiny obyvatelstva v důsledku násilí či represí, množství uprchlíků a vnitřně přesídlených osob, existence uprchlických táborů
	9.	Tenze mezi skupinami obyvatel	pociťovaná křivda skupiny obyvatel na základě událostí z minulosti, důsledky páchaného násilí na určité části společnosti, následky politického vyloučení, diskriminace, etnické násilí
	10.	Chronická migrace a odliv mozků	úroveň migrace, dobrovolná migrace střední třídy a intelektuálů, růst exilových komunit
Ekonomické indikátory	11.	Nerovnoměrný ekonomický rozvoj	nerovnost skupin obyvatelstva v přístupu ke vzdělání, na pracovním trhu a ve společenském postavení, úroveň vzdělání, počet obyvatel žijící pod hranicí chudoby, existence slumů
	12.	Chudoba a ekonomický propad	úroveň HDP a průměrného příjmu, míra zadlužení, pokles cen významných exportních komodit a zahraničních investic, devalvace národní měny, inflace, neschopnost státu zajistit platy a penze

Zdroj: Vytvořeno autorem na základě (Fund for Peace: Failed States Index – The Indicators 2013). Konkrétní číselné hodnoty jednotlivých indikátorů u Somálska jsou zobrazeny v Příloze č. 1, a to od prvního roku publikování FSI.

3 PŘÍPAD SOMÁLSKA NA POZADÍ INDIKÁTORŮ FSI

3.1 Politicko-vojenská perspektiva

Kořeny rozpadu Somálska v oblasti politicko-vojenské můžeme hledat v nástupu diktatury Mohammeda Siyada Barrého v říjnu roku 1969. Ten se zmocnil vlády po zavraždění druhého somálského prezidenta Širmakeho a tím v podstatě skončil proces relativní demokratizace, který započal po zisku nezávislosti v roce 1960. Hlavním důvodem toho, proč je tento proces označen přízviskem relativní, je především skutečnost, že šedesátá léta byla ve znamení mnoha potyček mezi různými klany, jejichž vzájemné soupeření je pro tuto zemi typické i v dnešní době.⁸ Barré se tedy snažil vymanit z klanového uspořádání a změnami ve vnitřní struktuře země spolu s nacionalistickou rétorikou se pokoušel vybudovat základy jednotného národa. Tato rétorika byla založena na vizi tzv. Velkého Somálska, tedy snah o sjednocení území, na kterém žili všichni etničtí Somálci.⁹ Tyto tendence reflektovaly zejména iredentistické snahy v oblasti Ogadenu, který se nachází na etiopském území, ale žije na něm početná somálská menšina. Samotný Barré měl pak k této oblasti silnou osobní vazbu, neboť se zde narodila jeho matka (Záhořík 2007b: 41-43).

Barré se v prvních letech u moci snažil vybudovat silný autokratický režim, proto v zájmu posílení své vlastní moci nechal zavřít, či dokonce popravit své hlavní konkurenty a ty, jež by mohli nějakým způsobem oslabit jeho vliv. Tyto snahy byly patrné i v náboženské rovině – v roce 1975 nechal popravit několik islámských duchovních vůdců, jelikož jejich učení se neslučovalo

⁸ Klanová struktura tvoří nejsilnější štěpnou linii somálské společnosti, na rozdíl od řady dalších afrických států, kde tuto linii tvoří etnická různorodost. V tomto ohledu patří Somálsko mezi jeden z nejvíce homogenních států na africkém kontinentu.

⁹ Ti žili kromě Somálska ve větší míře hlavně v Etiopii, Keni a Džibutsku.

s doktrínou vědeckého socialismu¹⁰, kterou Barré přijal pod vlivem SSSR, jenž v tomto období zemi výrazně podporoval (Adam 1995: 70-71). Náboženské vůdce si Barré znepřátelil již o tři roky dříve, neboť pro psaní somálského písma si Barré znepřátelil již o tři roky dříve, neboť pro psaní somálského písma byla místo arabského písma, a tedy i písma Koránu, zavedena latinka (Záhořík 2007a: 11).

Sovětský svaz umožnil svými prostředky značnou militarizaci země – v polovině 70. let lze o somálské armádě hovořit jako o jedné z nejsilnějších v rámci subsaharské Afriky. Samotný počet vojáků vzrostl z 12 tisíc v roce 1970 na 30 tisíc v roce 1977. Ve stejném období pracovalo v zemi více než tisíc sovětských vojenských poradců a více než dvakrát tolik Somálců mělo možnost podstoupit výcvik přímo v SSSR (Thomson 2010: 180).

Poté co se Barrému podařilo upevnit svoji moc na domácím poli, začal být aktivní rovněž v zahraničí. Země v roce 1974 vstoupila do Ligy arabských států a zároveň pořádala zasedání Organizace africké jednoty. Režim začal utajeně podporovat Západní somálskou osvobozenou frontu (*Western Somali Liberation Front*, WSLF), která se snažila vymanit Ogaden z etiopské nadvlády. V roce 1977 se Barré pokusil využít situace v Etiopii¹¹ a nařídil vojenskou ofenzivu na podporu WSLF ve snaze připojit Ogaden k Somálsku. Sovětský svaz se však po této invazi rozhodl ukončit další spolupráci se Somálskem a podpořil v tomto sporu právě „čerstvě marxistickou“ Etiopii.¹² Somálsko se tedy ocitlo

¹⁰ O reálném naplňování této doktríny lze podle Záhoříka oprávněně pochybovat, zejména z důvodu nízké míry infrastruktury a malé hustoty obyvatel. Navíc kvůli obavám z růstu jiných center moci, nechal řadu svých ideologických souvěrců zavřít do vězení (Záhořík 2007b:42).

¹¹ V Etiopii byl v roce 1974 svržen císař Haile Sellasie a k moci se po vnitřních bojích dostal v roce 1977 marxistický režim Mengistu Haile Mariama.

¹² Klíma zdůrazňuje, že Sovětský svaz zajistil pomoc Etiopii i ze strany svých spojenců. V této akci bylo tak například nasazeno více než 18 tisíc Kubánců (Klíma 2012: 368).

v boji samotné a tento konflikt, který se odehrál v letech 1977-1978, drtivě prohrálo¹³ (Bradbury 2008: 37-39).

Bradbury vidí tuto prohranou válku jako „zlomový okamžik pro Barrého režim a začátek jeho konce“ (Bradbury 2008: 39). S tím souhlasí Thomson (Thomson 2010: 181) i Woodward, který se domnívá, že tato porážka odhalila klanové nesváry skryté pod nacionalistickou ideologií a zasáhla tak celou somálskou identitu (Woodward 2003: 69). Záhořík to přičítá tomu, že Ogaden byl předmětem pansomálské ideologie již v dobách před vyhlášením nezávislosti. Události konce 70. let podle něj přinesly také zásadní změnu ve vývoji politického uspořádání země, kterou charakterizuje jako „posun od vlády jedné strany k vládě jednoho muže“ (Záhořík 2007b: 45). Již po převratu v roce 1969 byly zrušeny politické strany i parlament a vlády se chopila Somálská revoluční socialistická strana (*Somali Revolutionary Socialist Party, SRSP*). V roce 1979 byl sice vytvořen tzv. národní parlament, avšak všech jeho 171 poslanců byli členové SRSP. Barré navíc zrušil tři viceprezidentské posty, čímž do svých rukou soustředil téměř neomezenou moc. Odklonění SSSR od Somálska se ve svůj prospěch snažily obrátit Spojené státy¹⁴, které začaly zemi oficiálně podporovat v roce 1980, aby mohly kontrolovat své zájmy na Arabském poloostrově a v oblasti Perského zálivu (Záhořík 2007b: 45).

V důsledku prohrané války s Etiopií, která rapidně oslabila pansomálskou ideologii¹⁵, se na povrch dostala klanová konfliktní linie, která prostupuje somálskou společností. Ta je rozdělena do 5 hlavních klanových skupin, z nichž

¹³ Počet obětí v rámci somálské armády je odhadován okolo 25 tisíc, přičemž na začátku tohoto konfliktu čítala somálská armáda zhruba 37 tisíc vojáků (Sivard 1983: 15).

¹⁴ Vojenská pomoc po vyhlášení nezávislosti neproudila do Somálska pouze ze SSSR a později USA. Mezi další státy, které zemi významně podporovaly, patřily například NDR, Itálie, Čína, Irák, Írán nebo Libye (Bradbury 2008: 38).

¹⁵ Tato krize Somálska koresponduje s vnímáním státnosti podle Buzana, popsaném v teoretické části práce. V důsledku oslabení hlavní myšlenky státu – pansomálské ideologie, došlo k oslabení dalších dvou složek, respektive k faktickému rozpadu státu jako takového.

do každé lze zařadit šest a více klanů, které je dále možné dělit na podklany a další menší jednotky. Mezi hlavní skupiny patří klanové rodiny Hawiye, Darod, Isaq, Dir a Digil-Mirifle (Adam 1995: 69). Klan Digil-Mirifle je někdy rozdělován na dvě samostatné klanové skupiny Digil a Rahanweyn (srovnej Pham 2011: 135). Klanová demografie v rámci Somálska je nastíněna v Příloze č. 2.

Sám Barré pocházel z klanu Marehan, který patří do skupiny klanů Darod. V rámci skupiny Darod měl proto tento klan výlučnou pozici. Zároveň byly oproti jiným klanům hierarchicky výše klany Barrého strýce a zetě, tedy klany Ogaden a Dulbahante. Přestože zástupci režimu často pocházeli i z jiných klanů nebo klanových skupin, ty nejdůležitější funkce většinou připadly právě někomu z těchto tří klanů (Lewis 1989: 574).

Zejména konflikty mezi jednotlivými klany a nespokojenost obyvatel, kteří se dožadovali politických, ekonomických a sociálních reforem, určovaly ráz 80. let. Barrého vláda se pokoušela vnitřní nepokoje vyřešit činností Státní bezpečnostní služby (*National Security Service, NSS*), která se prostřednictvím brutálních a nepřiměřených represí snažila vynutit poslušnost obyvatel. V kompetenci NSS bylo mimo jiné právo zatknout a na dlouhou dobu, bez rozhodnutí soudu, zadržovat osoby podezřelé z protivládních aktivit (Mohamoud 2006: 126-127). Podle somálského profesora Ahmeda I. Samatara se kvůli činnosti NSS staly běžnou součástí života místních obyvatel jevy jako pronásledování, násilné vniknutí do domu, svévolné zatýkání a věznění, či odepření práva na spravedlivý soudní proces (Samatar 1988: 113).

V tomto období se v zahraničí začala tvořit první uskupení, která měla ambice oslabit, či dokonce svrhnout Barrého režim a byla připravena vést ozbrojený boj. Mezi první takové skupiny patřila Somálská demokratická fronta za osvobození (*Somali Salvation Democratic Front, SSDF*), sdružující se okolo

klanu Majeerteen ze skupiny Darod, a Somálské národní hnutí (*Somali National Movement, SNM*) vytvořené okolo klanové skupiny Isaq. Obě tyto organizace měly základny v sousední Etiopii a jejich ozbrojená činnost jak v pohraniční oblasti, tak na somálském území znamenala pro Barrého režim značné ohrožení (Mohamoud 2006: 129-130).

Řešení měla přinést smlouva s odvěkým rivalem Etiopií z roku 1988. Obě strany se v ní zavazují k tomu, že na sebe nebudou útočit a vměšovat se do záležitostí druhé země. Součástí smlouvy také bylo, že obě strany přestanou podporovat povstalecké skupiny svého souseda, což znamenalo zavření vojenských základen SSDF a SNM ze strany Etiopie. SNM na tento akt reagovalo otevřenou vojenskou ofenzivou vůči Somálsku, díky které se mu podařilo dobýt několik měst na severu země, obývaných rovněž klanovou rodinou Isaq. Centrální vládě se za cenu extrémního násilí a mnoha civilních obětí podařilo tato města získat zpět, avšak SNM nadále vedlo guerillovou válku, což spolu s masivními povstáními obyvatel, ke kterým docházelo zde i v jiných oblastech země, vedlo k rozpadu Somálska (Mohamoud 2006: 130).

SNM svými výpady drželo Barrého vojska v oblasti další dva roky, čímž ulehčilo pozici ostatním povstaleckým skupinám. Mezi ně patřil zejména Somálský sjednocený kongres (*United Somali Congress, USC*) vytvořený okolo klanu Hawiye, který operoval v centrální části země, včetně hlavního města Mogadišo, a Somálské vlastenecké hnutí (*Somali Patriotic Movement, SPM*) založené zběhlými vojáky Barrého armády okolo klanu Ogaden, působící na jihu země (Adam 1995: 76-77).

V zemi tedy naplno vypukly ozbrojené konflikty, Barrého režim bojoval s ozbrojenými skupinami na severu, na jihu i v centrální části země. Tyto organizace byly podporovány běžnými občany, kteří se v té době účastnili

četných povstání po celém Somálsku. Brutálním potlačováním těchto nepokojů ztratil Barré zbytky svých příznivců. V dubnu roku 1990 se zástupci SNM, USC a SPM dohodli na vytvoření společné fronty proti režimu (Bradbury 2008: 46).

Především vojenská činnost USC, který operoval přímo v hlavním městě, donutila Barrého v lednu roku 1991 utéct z Mogadiša¹⁶, čímž došlo k definitivnímu kolapsu jeho režimu. Jedna z frakcí USC se této situace pokusila využít a jednostranně jmenovala nového prezidenta Alí Mahdího. Tímto činem porušila dohodu se SNM a SPM na vytvoření společné vlády a vnitřně rozštěpila USC, v jehož rámci se v letech 1991-1992 rozhořel ozbrojený konflikt. Ten byl založen na sporech mezi frakcí Alí Mahdího a generála Farah Aidída, jejichž vojenské soupeření značně poničilo somálské hlavní město.¹⁷ Nepřehlednou situaci umocnilo odtržení severní části země, která pod vedením SNM vyhlásila v květnu roku 1991 nezávislost státu nazvaného Somaliland (Bradbury 2008: 46-47).

Boje mezi frakcemi USC v Mogadišu mezitím přerostly v občanskou válku. Za čtyři měsíce konfliktů zemřelo podle odhadů okolo 25 tisíc civilistů, obě strany používaly k boji tanky a dělostřelectvo. Zhruba půl milionu obyvatel hlavního města nemělo k dispozici ani ty nejzákladnější služby. Boje zuřily také na jihu země, kde bojoval USC proti SNF. Tato část země byla tradičně zemědělsky nejúrodnější, avšak časté konflikty zničily velkou část půdy a vyhnaly značné množství obyvatel působících v zemědělství, což bývá označováno jako jeden z hlavních důvodů hladomoru, který zasáhl tuto oblast v letech 1992-1993. Na tuhle situaci již zareagovalo mezinárodní společenství, které do oblasti

¹⁶ Barré zemi neopustil a spolu se svými věrnými se zdržoval poblíž hranic s Etiopií a Keňou. Odtud se pokoušeli pořádat výpady směrem k hlavnímu městu, které však nebyly příliš úspěšné (Adam 1995: 78-79). Toto hnutí se nazývalo Somálská národní fronta (*Somali National Front*, SNF) (Boutros-Ghali 2006: 12).

¹⁷ Tento konflikt založený na boji dvou podklanů v hlavním městě naprosto zničil komunikace, přenosové soustavy elektrické energie, potrubí, ale i historické památky (Mohamoud 2006: 136).

poslalo jednotky OSN v rámci misí UNOSOM I a UNOSOM II (Boutros-Ghali 2006: 12-20).

Tyto mise však skončily neúspěchem a mezinárodní vojska se v roce 1995 ze země stáhla. Přestože UNOSOM II měla oproti první misi rozšířené pravomoci, všudypřítomné násilí se zastavit nepodařilo. Stejně neúspěšné bylo zajištění humanitární pomoci somálským obyvatelům. Mohamoud jako možné důvody neúspěchu mezinárodního společenství uvádí opožděnost a nepřipravenost celé akce, podcenění hloubky státního kolapsu, či nedostatečnou diplomacii (Mohamoud 2006: 148-150).

Misím OSN se nepodařilo zajistit existenci centrální vlády, nicméně o dlouhotrvající anarchii v rámci celé země mluvit nelze. Somalilandu na severozápadě a od roku 1998 také Puntlandu na severovýchodě a částečně Jubalantu na jihu země se díky koalici fungujícím na klanovém základě podařilo obnovit schopnou vládu nad určitým územím a zajistit základní služby místním obyvatelům. K těmto autonomním jednotkám se v roce 2006 přidal Galmudug nacházející se v centrálním Somálsku¹⁸ (Kaplan 2010: 89). Mapa zobrazující tyto státní jednotky se nachází v Příloze č. 3. Násilné konflikty se tedy ve zbytku 90. let dařilo držet relativně lokalizované v jižní části Somálska (Coletta-Cullen 2000: 61).

Zároveň se v tomto období uskutečnila řada neúspěšných mírových rozhovorů řízených mezinárodním společenstvím, jejichž cílem bylo obnovit efektivní centrální vládu v zemi. Největší optimismus s sebou přineslo zřízení Přechodné národní vlády (*Transitional National Government*) v roce 2000, avšak přes mezinárodní uznání, kterého se této vládě dostalo, se jí nepodařilo získat patřičnou autoritu nad somálským územím. V roce 2004 proto vzešla ze

¹⁸ Kromě separatistického Somalilandu mají všechny tyto autonomní jednotky zájem podílet se na existenci federálního Somálska.

Somálské konference pro národní usmíření (*Somalia National Reconciliation Conference*) Přečodná federální vláda (*Transnational Federal Government*, TFG), která se potýkala především s rostoucím vlivem radikálně islamistických hnutí (Bradbury 2008: 49).

Tato náboženská hnutí získala širší podporu v Somálsku až v období po mezinárodní intervenci. Do té doby nehrálo náboženství v zemi příliš důležitou roli – především z toho důvodu, že neoslovovalo vzdělané vrstvy a studenty v centrálních oblastech. Během prvních let občanské války si však tato uskupení získala podporu mnoha obyvatel, neboť například v otázce vzdělání, či zdravotnictví dokázala do určité míry suplovat funkce státu (Záhořík 2007a: 12-13).

Nejvýznamnější roli z těchto hnutí začal hrát Svaz islámských soudů (*Islamic Courts Union*, ICU), založen na koalici konzervativních islamistů, kteří chtěli vybudovat stát, vycházející z práva šaría. Hnutí se brzy podařilo získat kontrolu nad částí somálského území, čímž vytvořilo jakousi protiváhu centrální vlády. Do roku 2006 kontroloval ICU většinu centrálního a jižního Somálska, čímž značně paralyzoval snahy TFG (Ninck Blok 2010: 12).

Hnutí se podařilo vybudovat relativně fungující vládu nad tímto územím a zajistit občanům základní služby, čímž na svou stranu získalo mnoho obyvatel. Zastánci tvrdé linie v ICU však tlačili celé uskupení spíše k radikální politice, která vyvrcholila vyhlášením džihádu susední Etiopii. Ta v prosinci roku 2006 odpověděla vojenskou ofenzivou, kterou podpořila vojska TFG proti ICU.¹⁹ Vedení ICU rozpustilo hnutí a opustilo zemi. V Somálsku zůstala pouze radikální část ICU nazývaná al-Šabáb. Boje této organizace proti vojskům TFG a Etiopie značně poškodily Mogadišo a donutily více než polovinu obyvatel opustit své

¹⁹ Většinou křesťanská Etiopie se obávala především rostoucího islámského radikalismu a případné destabilizace v oblasti Ogedenu (Ninck Blok 2010:12)

domovy. Etiopská vojska byla diplomaticky a zpravodajsky podporována ze strany USA, neboť al-Šabáb je z jejich strany obviňován pro své vazby na al-Káidu. Přestože se Menkhaus domnívá, že Etiopie by jednala stejně i bez podpory USA, poněvadž se zde jednalo o její vlastní národní zájmy, v očích Somálců byly tím hlavním viníkem další eskalace konfliktů a devastace země Spojené státy (Menkhaus 2009b).

Etiopská vojska se stáhla na konci roku 2008 po podpisu Mírové dohody v Džibuti, která však byla podepsána pouze umírněnými frakcemi TFG a Koalicí pro znovuosvobození Somálska (*Alliance for the Re-Liberation of Somalia, ARS*), tedy nástupnickou organizací ICU zformovanou v exilu. Tato dohoda vedla k rezignaci prezidenta Yusufa a k vytvoření nové vlády, která na základě nově vytvořené formule reflektovala klanovou strukturu země. Prezidentem se stal Šarif Ahmed z klanové rodiny Hawiye, ministerským předsedou se tedy musel stát člen jiné klanové skupiny – Umar Abdirašíd Alí Šarmarke z klanu Darod. Zemí však nadále zmítaly boje mezi centrální vládou a stále sílícími islámskými skupinami, zejména al-Šabábem, který ovládal jih a střed země, včetně části hlavního města. V této oblasti Somálska bylo v roce 2009 3,5 milionu obyvatel, kteří potřebovali humanitární pomoc. Více než 1,3 milionu Somálců muselo opustit své domovy. Jakákoliv pomoc v oblasti byla velice komplikována četnými konflikty, kvůli nimž ji nebylo často možné zajistit potřebným, a také častými únosy jejich zprostředkovatelů (Menkhaus 2009a: 3-8). Politická mapa z roku 2009 zobrazující území ovládané somálskou centrální vládou a al-Šabábem je v Příloze č. 4.

Současná situace sice vykazuje určité zlepšení – vládní vojska za vojenské pomoci sousední Keni a Africké unie dokázala donutit al-Šabáb ke stažení z Mogadiša a rovněž se jim podařilo získat strategicky významné město Kismayo a další menší města na jihu země. Tyto dílčí úspěchy lze přičítat především práci

již zmíněných jednotek Africké unie, které se prostřednictvím mírové mise AMISOM snaží zajistit bezpečnost v zemi a připravit půdu pro její opětovné sjednocení a fungování. Tato mise, která má širokou podporu v rámci mezinárodního spektra, hraje klíčovou roli především v zajištění bezpečnosti a při distribuci humanitární pomoci v zemi (AMISOM 2013).

Somálsko však stále sužují boje mezi centrální vládou, kterou se po vypršení mandátu TFG stala Federální vláda Somálska (*Federal Government of Somalia*), a militantním al-Šabábem. Ten má pod kontrolou především venkovská území na jihu země, odkud organizuje útoky odehrávající se v rámci celého somálského území (Menkhaus 2012). V Příloze č. 5 je zobrazena struktura somálského území z března tohoto roku. Situaci v zemi navíc komplikuje rozšířené pirátství, které s sebou přináší další kriminální aktivity a znemožňuje běžnou hospodářskou činnost. Pirátství tvořilo největší problém zejména v letech 2009 a 2010, nicméně i v současné době představuje výraznou hrozbu pro mezinárodní bezpečnost.

3.2 Sociální perspektiva

Nejvýznamnější štěpnou linií somálské společnosti, která způsobuje tenze mezi místními obyvateli, je již několikrát zmiňovaná klanová struktura. Toto prastaré dělení podle Adama nahrazuje v Africe běžnější etnické nebo kmenové štěpení, které v Somálsku nehraje významnou roli (Adam 1995: 70). Mezi jednotlivými klany se za dlouhou dobu vytvořily mnohé, často markantní a dosud nepřekonané rozdíly, které se týkají například obecného způsobu života, či charakteru vazeb na okolní národy a státní útvary. Pro klanové skupiny Darod, Dir, Hawiye a Isaq je typické nomádské pastevectví, což z nich v rámci somálské společnosti tvoří jakousi „ušlechtilou“ vrstvu. Naproti tomu klany Digil a Rahanweyn jsou tradičně spíše zemědělci hovořící pro ostatní klanové skupiny vzdáleným dialektem. V somálské společenské hierarchii tedy představují druhou vrstvu. Třetí vrstvu poté tvoří etnické menšiny, které zastávají podle vyšších vrstev rituálně nečistou práci, jako je například práce s kovy (Pham 2011: 135).

Častým problémem, který se v zemi vyskytuje již od vyhlášení nezávislosti a přetrvává dodnes, je otázka migrace. Již během špatné ekonomické situace v 80. letech se mnoho Somálců rozhodlo opustit zemi a pracovat v zahraničí, zejména v bohatých státech okolo Perského zálivu. Počet takovýchto případů byl odhadován na 250 tisíc, většinou se jednalo o schopné, vyškolené pracovníky, kteří poté velmi chyběli v somálské společnosti (Bradbury 1997: 10).

Barrého režim čelil rovněž potížím s imigranty, především v 80. letech do Somálska proudily statisíce obyvatel z etiopského Ogadenu. Konkrétní údaje hovoří o téměř půl milionu lidí, kteří se sdružovali v uprchlických táborech, a odhaduje se, že dalších více než 650 tisíc se nacházelo mimo tato zařízení. Ve své době se jednalo o největší počet uprchlíků, se kterým se jakýkoliv africký

stát musel potýkat, proto byla somálská vláda finančně podpořena i ze strany mezinárodního společenství. Tato finanční pomoc by sama o sobě byla menší, než bylo potřeba, navíc značná část prostředků „zmizela“ ve zkorumpovaném somálském systému a obohatila vládnoucí vrstvy. Podle Mohamouda se jednalo o další z mnoha fatálních důsledků neuváženého rozpoutání války o Ogaden (Mohamoud 2006: 123-125). Barré se tuto nastalou situací pokoušel neúspěšně využít ve svůj prospěch, když uprchlíky přemísťoval na sever země, kde měli přispívat k vnitřnímu neklidu a tím oslabovat pozici jeho opozice (Záhořík 2007b: 46).

Růstu vlivu opozičních jednotek však nezabránil a na konci 80. let propukl otevřený vojenský konflikt mezi vládními vojsky a jejich odpůrci. Barrého brutální zásah vedený primárně proti členům klanové skupiny Isaq způsobil kromě růstu dalších, na klanové bázi založených osvobozeneckých uskupení, také masivní odchod části obyvatelstva do okolních států. Stovky tisíc Somálců donutily boje k úprku zejména do Etiopie a Keni, v případě prvně jmenovaného státu se počet uprchlíků odhaduje až na půl milionu (Menkhaus 2003: 3).

Všudypřítomné konflikty, které poničily značnou část úrodné půdy na jihu země a časté drancování zemědělských komunit, způsobil velice špatnou humanitární situaci v zemi, která vyvrcholila hladomorem na počátku 90. let. Hladomor byl také jednou z hlavních příčin následné angažovanosti mezinárodního společenství, neboť si podle odhadů vyžádal mezi lety 1991-1992 nejméně 240 tisíc obětí (Menkhaus 2003: 3-4).

Peter D. Little poznamenává, že v tomto ohledu lze vysledovat určité odlišnosti ve schopnosti reakce různých skupin obyvatelstva na nedostatek životu nezbytných potravin. Skupina obyvatel, žijící kočovným způsobem života, byla následky těchto událostí zasažena výrazně méně než zemědělci, nebo

obyvatelé měst v postižených oblastech. Autor to nepřičítá pouze schopnosti nomádů relativně rychle změnit pole působnosti, ale také jejich vyšší adaptabilitě a schopnosti zajistit si maso a mléko téměř v jakémkoliv období. Výrazně ohroženi jsou podle jeho názoru pouze během období sucha (Little 2003: 67-68). Jedním z dalších důvodů hladomoru byl rapidní nárůst počtu obyvatel v průběhu 80. let, v roce 1982 překonal počet obyvatel čtyřmilionovou hranici²⁰, přičemž hodnota růstu činila meziročně více než 3 %. O nepříliš velikou produkci a zásoby se tak muselo dělit daleko více lidí, než doposud (Mohamoud 2006: 120).

V období po mezinárodní intervenci se v somálské společnosti událo podle Menkhause několik zásadních změn. Kromě rostoucího vlivu islámských skupin se zde vytvořila další uskupení, která byla oproti minulosti lépe organizována a získávala si čím dál tím větší vliv ve veřejných záležitostech, a to přestože kvůli nefungujícímu státnímu aparátu byly tyto možnosti velice omezené. Jedná se například o obchodní společnosti, profesní asociace, místní nevládní organizace, či skupiny prosazující práva žen. Zároveň se v závislosti na nově vznikajících či zvětšujících se ekonomických rozdílech mezi somálskými obyvateli prohlubují i ty sociální mezi jednotlivými skupinami obyvatel. Jako zcela svébytnou definuje skupinu mladých lidí, kteří dosáhli plnoletosti v období bezprostředně kolem státního kolapsu. V drtivé většině případů se jedná o jedince bez jakéhokoliv vzdělání, či zpeněžitelných schopností, kteří byli často nuceni podílet se na vojenských aktivitách nebo byli zapleteni v kriminální činnosti. Pro tuto skupinu obyvatel používá Menkhaus termín „ztracená generace“ (Menkhaus 2003: 9-10).

²⁰ O rapidním růstu počtu obyvatel svědčí fakt, že v současné době je odhadován na více než dvojnásobek této hodnoty, viz Ekonomická perspektiva.

V 90. letech docházelo k již zmíněnému růstu vlivu islámských sdružení a organizací. Tyto tendence byly patrné zejména po občanské válce a následné mezinárodní intervenci. V této době dokázaly islámské skupiny často fungovat jako instrument bezpečnosti, když dokázaly alespoň částečně plnit roli chybějícího státu. Ve společnosti se tyto události projevíly mimo jiné i zákazem nošení západního oblečení a návratem k tradičním oděvům, či povinností žen a dívek zahalovat si krk a vlasy. Kořeny této islamizace spatřuje Záhořík v sekulární politice Barrého režimu, která byla zaměřená proti muslimským odpůrcům a potlačovala jejich náboženské projevy (Záhořík 2007b: 49-51).

Dalším impulsem, který způsobil rostoucí vliv islámu a jeho organizovaných skupin, byla tzv. válka proti terorismu, která představovala odpověď ozbrojených sil Spojených států a jejich spojenců na útoky z 11. září 2001. Stejně jako v ostatních islámských státech se i v Somálsku tyto vojenské aktivity západních mocností setkaly s negativní reakcí a přispěly k další popularizaci radikálních hnutí, která proti tomuto intervenování bojovala. Somálských radikálů se tyto události dotýkaly o to více, že nejvýznamnější islámská organizace Svaz islámských soudů je přímo napojena na al-Káidu. Islámská uskupení získala největší vliv především na jihu země, nicméně vzhledem k charakteru jejich útoků tvoří hrozbu pro celé somálské území (Bradbury 2008: 20-21).

Kromě činnosti radikálních náboženských hnutí je pro somálskou společnost stále typické velmi silné štěpení mezi jednotlivými klany, které komplikuje vybudování a především reálné fungování centrální vlády. Podle Záhoříka se jedná o další následek Barrého režimu, poněvadž sám Barré, přestože se nacionalistickou politikou pokoušel vymanit zemi z klanového uspořádání, v reálné politice upřednostňoval jednotlivé klany před jinými, čímž podle něj vytvořil „vcelku logický předpoklad pro rozdělení země, které trvá

dodnes“ (Záhořík 2007b: 50-51). To potvrzuje Adam, podle kterého Barré zejména v období po válce o Ogaden prosazoval brutální politiku, která podpořila boje mezi klany. Jemu spřízněné a věrné skupiny byly vyzbrojovány a podporovány v boji proti klanům, které pro jeho režim představovaly hrozbu. Podle autora trvá roky, než se takové společenské rány zcela zahojí (Adam 1995: 73).

Právě v klanové struktuře vidí Kaplan možné řešení současné situace. Tvrdí sice, že klany přispívají k nefunkčnosti centrální vlády, ale zároveň se domnívá, že pokud by mezinárodní komunita pracovala přímo s klanovými skupinami a dílčími podklany, bylo by možné vybudovat fungující centrální vládu odspodu. Tato vláda by měla mít jednoznačně omezené pravomoci a sloužit spíše jako platforma pro vzájemnou kooperaci jednotlivých klanů. Zároveň si je však Kaplan vědom toho, že tenze mezi jednotlivými skupinami v důsledku násilných konfliktů spíše vzrostly, stejně jako vzájemná nedůvěra. Rovněž zdůrazňuje, že společenská soudržnost funguje v Somálsku spíše jen v rámci klanů, nikoliv napříč celým spektrem, zejména přijde-li na řadu otázka dělení zdrojů, zásob, či prostředků (Kaplan 2010: 89-91).

V nedávné době postihla zemi extrémní sucha, která v kombinaci se stále probíhajícími konflikty a chudobou způsobila výraznou humanitární krizi. Na to opět nejvíce doplatila jižní část Somálska, kde je většina obyvatel závislá na stálém zemědělství. V červenci roku 2011, poté, co míra podvýživy přesáhla v některých částech země 50 % obyvatel, vyhlásila OSN hladomor vyskytující se v některých jižních oblastech. Mnoho Somálců se situaci pokusilo vyřešit odchodem ze země, většinou do okolních států, zejména do Etiopie a Keni. Jen za první polovinu roku 2011 opustilo zemi více než 170 tisíc obyvatel (Hogendoorn 2011).

Mezinárodní společenství se zde pokusilo zajistit humanitární pomoc a situaci vyřešit. V únoru roku 2012 oznámila OSN konec hladomoru. V oblasti se podařilo snížit množství lidí potřebujících cizí pomoc, nicméně čísla jsou stále alarmující. Jen v Somálsku se odhaduje počet takovýchto jedinců na více než 2,3 milionu²¹. Zhruba 325 tisíc dětí je akutně podvyživených. V oblasti zůstává řada humanitárních pracovníků, jejichž práce je komplikována ozbrojenými konflikty v zemi (United Nations 2012b).

²¹ V době vyhlášení hladomoru se jednalo o zhruba 4 miliony.

3.3 Ekonomická perspektiva

Země má velice málo přírodních zdrojů a průmysl není příliš rozvinutý, základ ekonomiky tedy tvoří zemědělství, zejména chov hospodářských zvířat. Finančně je však Somálsko od samotného vzniku státu prakticky výlučně závislé na zahraniční pomoci. Tu v první fázi nezávislosti zajišťoval svou vojenskou, ekonomickou a technickou podporou především Sovětský svaz. Po válce o Ogaden tuto roli začaly plnit Spojené státy, nicméně finanční pomoc z jejich strany byla v porovnání se SSSR výrazně nižší, a to přestože v průběhu 80. let činila zhruba 100 milionů dolarů ročně, což řadilo Somálsko mezi čtyři jimi nejvíce podporované státy na africkém kontinentu (Mohamoud 2006: 119-120).

Thomson zdůrazňuje, že podpora země ze strany USA nezačala bezprostředně po ukončení somálské spolupráce se SSSR, ale až s dvouletým zpožděním. Předtím odmítala americká vláda, zdůrazňující za prezidenta Cartera význam lidských práv, Barrého tvrdou iredentistickou rétoriku a spolupráci odmítla. O dva roky později, především pod vlivem událostí²², které změnily ráz studené války a částečného oslabení Barrého rétoriky, již mezi oběma zeměmi došlo k uzavření spolupráce (Thomson 2010: 181). Tato zahraniční podpora hrála podle Adama klíčovou roli v prodloužení existence Barrého režimu (Adam 1995: 75). S tímto tvrzením souhlasí rovněž Menkhaus (Menkhaus 2003: 2).

Značná část zahraniční finanční pomoci²³ byla použita ve vojenském sektoru v rámci rostoucí militarizace země v 60. a 70. letech. Mezi lety 1963-1973 došlo každoročně k desetiprocentnímu nárůstu ve vojenských výdajích. HDP však rostl ve stejném období pouze o 3 % ročně (Mohamoud 2006: 116).

²² V této době byla výrazně oslabena pozice USA – především íránskou revolucí a invazí sovětských vojsk do Afghánistánu.

²³ Jak uvádí Záhořík, zahraniční pomoc byla mnohdy neefektivní a často sloužila jako prostředek pro obohacení vládnoucích vrstev (Záhořík 2007b: 50).

Během 70. let bylo v této oblasti použito více než 960 milionů dolarů, což ročně tvořilo zhruba 16 % HDP (Mubarak 1996: 12). Toto zjevné upřednostňování vojenského sektoru působilo komplikace v jiných odvětvích, jako je například zemědělství, úroveň služeb, zdravotnictví, či školství. Ve společnosti se navíc objevovaly značné rozdíly v přístupu k těmto statkům, založené na klanové struktuře. Problémy ve zmíněných odvětvích se projeví především poté, co země i přes markantní militarizaci prohrála válku o Ogaden (Mohamoud 2006: 116).

Zmíněný konflikt s Etiopií způsobil značné zvýšení státního dluhu a celkový ekonomický propad, který se začal výrazně projevovat od druhé poloviny 80. let. Somálsko se v té době obrátilo na Mezinárodní měnový fond, nicméně ten s ohledem na politickou nestabilitu a nedodržování lidských práv podporu odmítl poskytnout. Pro toto období bylo zároveň typické výrazné prohlubování inflace a devalvace měny (Záhořík 2007b: 45). Hodnota HDP v přepočtu na obyvatele byla v roce 1990 pátá nejnižší na světě, činila pouhých 170 amerických dolarů. Průměrná délka života byla 47 let (World Bank 1990: 170). V zemědělství v tu dobu pracovalo 76 % obyvatel, z toho 59 % jako pastevci (United Nations 2001: 57).

Konec studené války, s tím související pokles strategického významu země, který se projevil v ukončení téměř veškeré zahraniční finanční podpory, a následná občanská válka ekonomickou situaci zcela změnily. Po chaosu a četném rabování mezi lety 1991-1992 byla po intervenci vojsk OSN ekonomika udržována právě činností této organizace. Po ukončení mise UNOSOM se ekonomika radikálně privatizovala, velice rychle se rozvíjel mezinárodní obchod a služby, zejména telekomunikace, což zde vytvořilo poměrně zajímavé podmínky pro podnikatele. Nicméně politická situace a absence jakékoliv regulace ze strany státu často odrazovala potenciální investory. Významným

zdrojem kapitálu se v tomto období staly remittance – počet Somálců žijících v zahraničí je odhadován na více než jeden milion a celková roční hodnota tohoto druhu příjmu v zemi byla na začátku 21. století vyšší než částka, kterou země dostávala v rámci mezinárodní pomoci (Menkhaus 2003: 8). Tento mimobankovní systém převodu peněz, označovaný také termínem Hawala, je v Somálsku poměrně rozšířený a hraje velice důležitou roli. Důvody této skutečnosti lze hledat zejména v nefungování institucí, které finanční transakce běžně zajišťují, či v nedůvěře, které k nim místní obyvatelé chovají. Další významnou příčinou je množství Somálců žijících v zahraničí a s tím související celková výše remitancí. Především tyto důvody vytvořily v Somálsku zcela svébytný finanční režim, vybudovaný zejména na důvěře mezi obyvateli, který dokáže do jisté míry plnit, či dokonce nahradit, roli klasického bankovního systému (Omer 2003: 5-6).

V důsledku všudypřítomných bojů v nejúrodnější části země a dalších vnějších vlivů se naopak nemohlo příliš rozvíjet zemědělství. Zemědělská produkce byla v 90. letech výrazně pod úrovní předcházející dekády, což opakovaně způsobilo nedostatek potravin a potřebu zahraniční pomoci v tomto odvětví (United Nations 2001: 102). Klíčový v zemi je chov a export hospodářských zvířat, který podle odhadů tvoří až 40% HDP a více než 50 % exportu (CIA 2013). Rozvoj ekonomiky s sebou přinesl nárůst finanční nerovnosti v rámci somálského obyvatelstva. Skupina obyvatel, která pracovala v nových a rychle se rozvíjejících oblastech, se dokázala dostat k do té doby nevídaným prostředkům, avšak tento ekonomický boom byl vykoupen strádáním obyčejných lidí žijících se původními způsoby, zejména v zemědělství. Veliká propast mezi městskými a venkovskými oblastmi se na somálském území projevila v rozdílu mezi severem a jihem země (United Nations 2001: 91).

V období po rozpadu státu je velice komplikované stanovit ekonomické ukazatele země, a pokud již existují, jedná se spíše o zhruba odhadované hodnoty. Například Světová banka uvádí hodnoty HDP i HNP z roku 1990, naopak aktualizovaný je zde počet obyvatel – cca 9,5 milionu a průměrná délka života – 51 let, obě data k roku 2011. Počet obyvatel pracujících v zemědělství je ke stejnému roku odhadován na 62 % (World Bank 2013b).

The World Factbook provozovaný americkou CIA vyčísľuje HDP země v přepočtu na obyvatele k roku 2010 na 600 dolarů, což by ze Somálska v té době činilo třetí nejchudší stát na světě. Celková hodnota HDP ke stejnému roku byla odhadována zhruba na 5,9 miliard dolarů, jeho růst na 2,6 %. Souhrnná hodnota exportu se pohybovala okolo 516 milionů dolarů a zajišťovaly ji zejména vztahy se Spojenými arabskými emiráty, kam směřovala více než polovina celkového vývozu. Další pětina směřovala do Jemenu a třetím nejvýznamnějším vývozním partnerem byl Omán, kam mířilo téměř 13 % exportu. Mezi nejvýznamnější exportní komodity Somálska patří hospodářská zvířata, zpracovaná kůže, banány, ryby, dřevěné uhlí a kovový odpad (CIA 2013).

Dovoz činil k roku 2010 více než 1,2 miliardy dolarů, nejvýznamnějším partnerem v této oblasti je sousední Džibutsko, které zajišťovalo více než čtvrtinu veškerého importu. Mezi další významné dovozní partnery patří Indie s více než 13 %, dále pak Keňa, Pákistán a Čína, jež se pohybují okolo 6 %. Nejčastější importní komodity jsou průmyslové výrobky, ropné produkty, stavební materiály, potraviny a kata²⁴. Státní dluh Somálska byl ke konci roku 2010 odhadován na téměř 3 miliardy dolarů (CIA 2013).

²⁴ Kata jedlá je rostlina, jejíž listy jsou tradičně konzumovány v oblasti Afrického rohu. Tato droga přináší povzbudivé účinky, srovnávané s amfetaminem. Ve Spojených státech a řadě evropských zemí je zakázána pro své negativní zdravotní důsledky (BBC 2012b).

4 DEFINOVÁNÍ PŘÍČIN A NÁSLEDKŮ ROZPADU SOMÁLSKA

4.1 Příčiny

Jako jednu z jednoznačných příčin státního kolapsu Somálska můžeme označit klanovou strukturu země. Toto nejvýznamnější štěpení somálské společnosti bylo již v minulosti zdrojem neshod a konfliktů, ale až snaha o vytvoření fungujícího státu, který měl tyto často velice odlišné skupiny sjednotit, ukázala problémy v plné míře. Zásadní jsou především rozdíly mezi tradičním způsobem života jednotlivých klanových skupin, o kterých ve svém textu hovoří Pham (Pham 2011: 135), zmiňované již v úvodu kapitoly Sociální perspektiva. Rovněž Bradbury přikládá klanové struktuře zásadní význam. Příslušnost ke klanu, či klanové skupině je podle jeho názoru klíčovým zdrojem identity jedince. Podle klanu lze jedince také blíže zařadit v rámci společnosti – odhadnout jeho přibližné bydliště, respektive alespoň oblast země, jeho předky, či komu by dotyčný nejspíše dal hlas ve volbách (Bradbury 2008: 13). Kaplan dodává, že v rámci jednotlivých klanů je hluboce zakořeněné zvykové právo, které jim umožňuje vládnout nezávisle na státní struktuře (Kaplan 2010: 82).

Pochopitelně je nutné zmínit, že vnitřní neshody mezi klany byly stupňovány Barrého nespravedlivou politikou, která loajální uskupení protěžovala a podporovala, zatímco ta, která formovala jakousi opozici, brutálně perzekuovala. To potvrzuje Záhořík, podle něhož bylo například oddělení Somalilandu v roce 1991 jen „vyvrcholením Barrého brutální politiky vůči klanu Isaq“ (Záhořík 2007b: 50-51). Existenci a charakter klanového štěpení vidí jako jeden z hlavních důvodů rozpadu státu i Menkhaus, který zároveň dodává, že vnější ohrožení často donutí klany k soudržnosti a větší spolupráci, nicméně tento stav většinou nevydrží déle pro následující vnitřní neshody (Menkhaus 2003: 2).

Kvůli povaze Barrého režimu a jeho důsledkům ho lze považovat za jednu ze samostatných příčin, které vedly k rozpadu státu. Adam rozděluje jeho vládu na tři období, která se zásadně lišila ve stylu vládnutí. Dobu od jeho nástupu k moci v roce 1969 do roku 1977 označuje jako vládu obhajující vědecký socialismus²⁵. O následující etapě mezi lety 1978-1986 hovoří jako o autokracii a poslední čtyři roky Barrého vlády nazývá tyranii. Zároveň Barrého období ve funkci prezidenta označuje termínem „vláda armády“, který podle něj nejlépe popisuje skutečnou podstatu režimu. Jak již bylo řečeno, vojenská a finanční podpora především ze strany Sovětského svazu umožnila Barrému vybudovat jednu z nejsilnějších armád v subsaharské Africe. Tento fakt mu pomohl při prosazování vlastní zvůle a při oslabování opozičních uskupení. Adam zároveň upozorňuje, že Barré považoval za důležité ovládat, či alespoň výrazně ovlivňovat, i další státní sektory a veřejnost. Armádu však vidí jako nejvýznamnější prvek Barrého nadvlády (Adam 1995: 71). Tuto skutečnost ve své práci potvrzuje i Thomson, podle kterého hrála armáda klíčovou roli v udržení samotného režimu (Thomson 2010: 181).

Menkhaus se rovněž domnívá, že Barrého způsob vládnutí byl jednou z hlavních příčin rozpadu Somálska. Režim označuje jako úplatkářský, autoritářský a represivní. Jako další běžné jevy označuje etnickou hegemonii, nebo vyvlastňování. Menkhaus je přesvědčen, že tato dlouhá léta autoritářského vládnutí se všemi svými atributy přispěla ke značné nedůvěře somálského obyvatelstva k jakékoliv formě centrální vlády a do značné míry tím ovlivnila proces jejího obnovení (Menkhaus 2003: 2-3).

Stejně jako řadu dalších režimů v Africe po dekolonizaci, i Barrého režim lze označit jako neopatrimonialní. Pro neopatrimonialismus je typická zejména

²⁵ Thomson uvádí, že Somálsko bylo druhou zemí afrického kontinentu, která začala oficiálně prosazovat tuto doktrínu. První byla Konžská republika (Thomson 2010: 40).

personalizovaná vláda, klientelismus, tedy protěžování určité skupiny obyvatel na úkor jiných a extrémní zbohatnutí této skupiny, tedy jakási forma kleptokracie (Bratton – Van de Walle 1994: 458-459). Vzhledem k již dříve zmíněným okolnostem není pochyb o naplnění těchto rysů v případě Barrého vlády.

Jedním z dalších nejvýznamnějších důvodů rozpadu somálského státu je konec studené války, který s sebou přinesl výrazný pokles strategického významu země, daný zejména přilehlým Adenským zálivem, který navazuje na Rudé moře za Suezským průplavem. Tato trasa umožňuje lodím plavit se z oblasti Středozemního moře právě do zmíněného Rudého moře a následně do oblasti jižní a jihovýchodní Asie bez náročného obeplouvání afrického kontinentu.

Finanční a vojenská podpora ze strany dvou hlavních aktérů studené války – Sovětského svazu od počátku 70. let až do války o Ogaden a Spojených států v 80. letech byla v otázce fungování země naprosto klíčová. Význam této pomoci se naplno projevil až po jejím zastavení na přelomu 80. a 90. let. Konec studené války považuje za jednu z hlavních okolností, která výrazně urychlila rozpad státu, také Menkhaus. Ten podotýká, že po ukončení téměř veškeré zahraniční pomoci v roce 1989 ztratila vláda prakticky do roka kontrolu nad většinou venkovských oblastí, tedy ještě o něco dříve, než se režim definitivně zhroutil v lednu roku 1991. Následná neschopnost Somálců zajistit zdroje peněz bez této podpory, podle jeho názoru, velice zkomplikovala snahy o obnovení fungující centrální vlády (Menkhaus 2003: 3).

Na zástupné konflikty v Africkém rohu během studené války, které často ekonomicky udržovaly při životě chudé státy na kontinentu, upozorňuje rovněž Mohamoud. Strategický význam oblasti lákal jak USA, tak SSSR, proto se jejich

zájmy brzy začaly projevovat v mnohaletých sporech mezi Somálskem a Etiopií, když každá z mocností podporovala jednu ze stran. Po válce o Ogaden, která chronologicky následovala po převratu a změně režimu v Etiopii, se podpora mocností změnila a každá ze stran začala podporovat dřívějšího rivala (Mohamoud 2006: 106-107).

Záhořík toto odvrácení Sovětského svazu od Somálska a náhlou podporu Etiopie zdůvodňuje především tím, že SSSR vůbec nesouhlasil s napadením Etiopie. Navíc nový vládce této země Mengistu Haile Mariam byl pro sovětský režim důvěryhodnější a perspektivnější spojenec než nevyzpytatelný Barré (Záhořík 2007b: 44).

Za s touto související, nebo také další samostatnou příčinu lze považovat následný nezáměr mezinárodního společenství. Spojené státy sice řídily mise UNOSOM I a II v 90. letech, nicméně po relativně rychlém neúspěchu jejich snaha řešit situaci v oblasti opadla. Následovník Sovětského svazu Rusko řešilo svoje vnitřní problémy a nemělo tedy výraznější tendence a ani schopnosti obnovit svůj někdejší vliv v zemi. Pomoc OSN a dalších mezinárodních organizací sice lze zaznamenat, ovšem většinou se jedná spíše o řešení akutních humanitárních problémů, například při výskytu hladomoru, než o snahu řešit celkovou situaci v zemi. Podle Thomsona se zahraniční podpora, kromě již zmíněné humanitární pomoci, projevuje výhradně v zajišťování mírových jednání mezi znesvářenými stranami (Thomson 2010: 183).

Při definování důvodů rozpadu Somálska nesmíme opomenout již samotnou kolonizaci země, která neprobíhala jednotně, což do značné míry předurčilo nynější složitou situaci.²⁶ Severní část Somálska byla kolonizována Brity, kteří v této oblasti v 80. letech 19. století zřídili protektorát Britské

²⁶ Thomson uvádí, že právě tato nejednotná kolonizace způsobila výrazné iredentistické tendence typické pro Somálsko zejména za Barrého vlády (Thomson 2010: 15).

Somálsko. Zbytek dnešního somálského území byl kolonizován Italy, podle čehož se pro tuto oblast vžil název Italské Somálsko. Komplikovanost celé situace umocňoval fakt, že v okolních státech žilo a dodnes žije nezanedbatelné množství etnických Somálců. Tyto státy mají pochopitelně svoji vlastní, často odlišnou koloniální minulost. Dnešní Džibutsko bylo kolonizováno Francií pod názvem Francouzské Somálsko, problematická oblast Ogadenu byla stejně jako v dnešní době spravována Etiopií, respektive Habeší, a severní Keňa byla tak jako celá země kolonizována Velkou Británií (Mohamoud 2006: 65). Mapa Afriky zobrazující rozdělení země při kolonizaci se nachází v Příloze č. 6.

Itálie během druhé světové války o svoji část území přišla a ta připadla Velké Británii, která tak až do roku 1950 ovládala celé dnešní území Somálska. V tomto roce bylo území vráceno Itálii, která v rámci poručnictví pod záštitou OSN spravovala území až do vyhlášení nezávislosti v roce 1960, kdy se Italské a Britské Somálsko sjednotilo a byl vyhlášen samostatný stát Somálsko (Mohamoud 2006: 67-68). Pět dní před sjednocením země vyhlásil nezávislost na území Britského Somálska Somaliland a po tuto dobu tedy fungoval jako nezávislý suverénní stát. Tento fakt posílil separatistické tendence v této části země v době, kdy došlo k úpadku konceptu Velkého Somálska (Bradbury 2008: 32).

Přestože doposud byla v souvislosti s vnitřní nejednotou v Somálsku nejčastěji zmiňována především klanová struktura země, tyto odlišné tendence v kolonizačním procesu se na současné nestabilitě podepsaly rovněž. Svědčí o tom fakt, že nejsilnější skupina odpůrců Barrého režimu se pravidelně vytvářela na severu země v oblasti dnešního Somalilandu, jehož hranice navíc přesně kopírují území bývalého Britského Somálska.

Bradbury pro ilustraci uvádí některé rozdíly způsobené nejednotnou koloniální minulostí, které tvořily největší překážky po sjednocení země. Zmiňuje například nedostatečnou připravenost v oblasti sjednocení institucí, rozdílné administrativní systémy, odlišnou strukturu bezpečnostních složek, problémy s unifikací měnového systému a výběrem daní, či jiné právní systémy obou bývalých kolonií. Tyto jevy se zároveň projevily i v rostoucí nevraživosti mezi jednotlivými klanovými skupinami, neboť z na severu většinového klanu Isaq, jehož členové pod britskou nadvládou zastávali většinu administrativních funkcí, se po sjednocení stala spíše menšina v rámci nově vzniklých institucí. Tento stav minimálně v severní části země negativně ovlivnil počáteční nadšení okolo sjednocení Somálska a v dlouhodobém horizontu to přispělo k jeho rozpadu (Bradbury 2008: 32-33).

Mohamoud kromě v předchozím odstavci zmíněných důvodů zdůrazňuje ještě další jev, který poznamenal kohezi v rámci nově vzniklého státního útvaru. Sjednocení se týkalo pouhých dvou oblastí obývaných etnickými Somálci. Mnoho z nich tedy dále žilo mimo Somálsko, což způsobilo řadu vnějších i vnitřních vlivů vedoucích k současné situaci (Mohamoud 2006: 81). Tuto skutečnost ve své práci zdůrazňuje rovněž Thomson, podle něhož byl vznik Somálska v roce 1960 většinou obyvatel chápán pouze jako začátek budování státu všech Somálců (Thomson 2010: 178-179).

Další z příčin, která nepochybně přispěla k rozpadu Somálska, je celková nerozvinutost a zaostalost země v době před jejím zhroucením. Lze se oprávněně domnívat, že silný stát by dokázal takové krizi vedoucí k jeho rozpadu předcházet, nebo by ji byl alespoň schopen aktivně řešit tak, aby nedošlo k občanské válce a následné humanitární katastrofě jako v tomto případě. Tento důvod uvádí například Menkhaus, podle kterého bylo Somálsko již v době před občanskou válkou jednou z nejchudších a nejzaostalejších zemí na světě. Do

značné míry to podle jeho názoru ovlivňuje samotné klima, které v zemi panuje, neboť se v něm často vyskytují extrémní sucha, nebo naopak záplavy, což často způsobuje špatnou humanitární situaci, se kterou nejsou Somálci schopni se vypořádat bez zahraniční pomoci (Menkhaus 2003: 1-2).

4.2 Následky

Mezi přirozené následky, které způsobil rozpad Somálska, patří obecné důsledky zhroucení jakéhokoliv státu, kterým jsem se věnoval v kapitole Vymezení základních pojmů při definování termínů rozpadlý, či zhroucený stát. Jedná se především o neschopnost kontrolovat své území, užívat legitimní monopol na násilí, nefungující složky státní moci a s tím související celkové paralyzování a neoperativnost daného aparátu. Tyto obecné následky jsou pochopitelně naplněny i v případě tohoto státu, nicméně v této kapitole budou jmenovány některé konkrétnější jevy, které však v drtivé většině případů s těmi obecnými úzce souvisejí, či z nich vycházejí.

Především zmiňovaná neschopnost státu, respektive centrální vlády, kontrolovat své území je jedním z hlavních důsledků zhroucení státu, který však zároveň podmiňuje další konkrétnější jevy a zejména pak reálnou schopnost se s nimi vypořádat. Území ovládané centrální vládou je zobrazené v Příloze č. 5, jedná se o mapu z března tohoto roku. Oproti stavu z předešlých let se situace sice výrazně zlepšila, jak již bylo řečeno, centrální vládě se za zahraniční pomoci podařilo vyhnat radikální islamisty z hlavního města a dostat pod kontrolu řadu strategicky významných měst na jihu země, včetně důležitého přístavu Kismayo, nicméně především venkov a některá menší města jsou stále pod kontrolou al-Šabábu (Menkhaus 2012). Dalším problémem pro centrální vládu je nezájem Somalilandu²⁷ podílet se na existenci federálního Somálska (Kaplan 2010: 89).

Jeden z nejmarkantnějších důsledků rozpadu státu souvisí s poslední zmiňovanou příčinou – jedná se o prohloubení zaostalosti a nerozvinutosti

²⁷ Po vyhlášení nezávislosti Somalilandu nebyl tento stát mezinárodně uznán. Tato skutečnost je poměrně paradoxní, neboť vládě tohoto státu se daří, na rozdíl od centrální somálské vlády, reálně spravovat dané území a podařilo se jí zde vytvořit jednu z nejstabilnějších oblastí v rámci Afrického rohu (Bradbury 2008: 49).

země, které nastalo v období od 90. let, tedy po zhroucení státního aparátu. Průměrná délka života činí v současné době pouhých 51 let, 62 % populace stále pracuje v zemědělství, dětská úmrtnost je zde jedna z nejvyšších na světě – v průměru 180 dětí z tisíce se nedožije pěti let života²⁸ (World Bank 2013a).

Kojenecká úmrtnost je v porovnání s ostatními státy třetí nejvyšší – jednoho roku života se nedožije zhruba 104 jedinců z tisíce, mateřská úmrtnost je dokonce druhá nejvyšší – více než tisíc matek ze sta tisíc zemře v důsledku těhotenství nebo samotného porodu. Skutečnost, že jsou tyto problémy vysoce aktuální, umocňuje výše celkové míry porodnosti, která přisuzuje každé ženě více než šest dětí, což je po Nigeru a Mali největší odhadovaná hodnota. Poslední relevantní údaje týkající se úrovně gramotnosti v zemi jsou z roku 2001, kdy byl počet gramotných lidí z celkové populace odhadován na necelých 38 %. Kvalita a dostupnost lékařské péče se značně odvíjí od množství lékařů, kterých bylo k roku 2006 0,035 na tisíc obyvatel – pro srovnání, v České republice činí tato hodnota 3,67. Tento problém je kvůli častému výskytu vážných nemocí ještě komplikovanější. Mezi nejčastější vážná onemocnění patří žloutenka, malárie a horečka dengue. Řadu obětí si vybírá také v Africe velice rozšířená nemoc AIDS, nicméně ve srovnání s ostatními státy v rámci kontinentu vykazuje Somálsko jedny z nejlepších hodnot – k roku 2009 byl počet nakažených lidí 34 tisíc, což tvořilo 0,7 % dospělé populace (CIA 2013).

Nepříznivé ekonomické ukazatele byly specifikovány již v kapitole Ekonomická perspektiva, kde byla na číslech jednoznačně demonstrována špatná situace a celková zaostalost země. Ve všech klíčových ekonomických údajích, jako je hrubý domácí produkt, hrubý národní produkt, úroveň státního dluhu, či celková hodnota exportu, Somálsko v porovnání s ostatními zeměmi světa výrazně zaostává. Tento fakt a další výše zmíněné elementy tvoří jeden

²⁸ Horší bilanci měla k roku 2011 už jen Sierra Leone – v průměru 185 dětí z tisíce.

z nejnápadnějších následků rozpadu státu. To, že se země nacházela ve špatné situaci již před rozpadem státu, celou situaci pochopitelně ještě více zhoršuje a prohlubuje celkovou krizi země, stejně jako sociální tenze mezi skupinami obyvatel.

Dalším důsledkem, úzce souvisejícím se zaostalostí a nerozvinutostí země, je špatná humanitární situace a neschopnost země ji řešit. Tento stav způsobují, kromě konfliktů zničené zemědělské půdy, především častá období sucha, která v této oblasti nastávají a opakovaně tím způsobují nedostatek životu nezbytných surovin, v extrémních případech dokonce hladomor. Na začátku roku 2012 žily v Somálsku více než 2 miliony obyvatel závislých na humanitární pomoci (United Nations 2012b). V následcích rozpadu státu je tato problematika uváděna z toho důvodu, že kvůli nefunkčnímu státnímu aparátu není centrální vláda schopna nastalou situaci adekvátně řešit a často nedokáže zajistit ani zprostředkování této pomoci ze strany zahraničních aktérů. Komplikace způsobuje především organizace al-Šabáb, jež na území, které ovládá, svojí činností často znemožňuje reálné uskutečnění humanitární pomoci a její distribuci (United Nations 2011). Tato aktivita má o to horší následky, že právě území ovládané touto radikální organizací bývá nedostatkem potravin a jeho důsledky postiženo v největší míře.

Mezi další významné následky rozpadu Somálska patří vysoká kriminalita. Ta je způsobena především existencí a činností velkého množství ozbrojených skupin a četnými konflikty, které mezi nimi probíhají, včetně samotné občanské války v 90. letech minulého století. Zcela specifickou součástí této problematiky je dosud nepříliš charakterizovaná otázka pirátství, která byla často diskutována v předešlých letech, a jejíž důsledky fatálně ovlivňují hospodářskou situaci země.

Největší problém představovalo pirátství v Africkém rohu v letech 2009 a 2010. V roce 2010 došlo podle údajů OSN celkem k 489 ozbrojeným útokům. Přestože největší počet incidentů se odehrál v Jihočínském moři, rapidní nárůst oproti předchozím letům byl zapříčiněn především útoky v okolí somálského pobřeží (United Nations 2012a). Somálským pirátům se v roce 2009 podařilo unést 46 lodí, v roce 2010 dokonce o jednu více (The Africa Report 2012). Pirátské útoky, které si v roce 2010 vyžádaly lidské životy, se odehrály výlučně u východního pobřeží Afriky, počet unesených zde překročil hranici šesti set, což z této oblasti dělalo jednu z nejnebezpečnějších v rámci mezinárodních vod. Výnosy somálských pirátů činily podle odhadů pouze na výkupném zhruba 177 milionů amerických dolarů v roce 2009 a 238 milionů v roce 2010. Celková škoda zahrnující potřebnou ochranu plavidel, zvýšené pojištění, nutné změny v trasách lodí a především dopady na místní ekonomiku byla odhadována mezi 7 až 12 miliardami dolarů (United Nations 2012a).

Tyto události si vyžádaly razantní zakročení ze strany mezinárodního společenství. Do oblasti byly vyslány válečné lodě EU a Spojených států, ale také Ruska a Číny. Vyslaným vojskům se podařilo zničit několik pirátských skladů, ve kterých byly koncentrovány zbraně a palivo, řadu pirátů se podařilo zadržet a postavit před soud. Vliv pirátů v oblasti se tedy podařilo výrazně snížit, což je markantní i na počtu unesených lodí – v roce 2011 jich bylo 25 a v září roku 2012 pouhých pět. Přesto zůstává pirátství v okolí somálského pobřeží výrazným problémem²⁹, neboť jeho relativní úpadek v současné době je způsoben především stálým a aktivním působením jednotek mezinárodního společenství. Nevyčíslitelné škody způsobila tato problematika především v ekonomice země a dodnes výrazně ovlivňuje její špatnou hospodářskou situaci (The Africa Report 2012). Za zmínku stojí skutečnost, že většina pirátů pochází z oblasti Puntlandu a

²⁹ V září roku 2012 bylo v držení pirátů sedm lodí a 177 členů posádek.

Somalilandu, tedy z relativně stabilních regionů v rámci somálského území (Ninck Blok 2010: 14).

Kromě získání výkupného je jako častý důvod pirátství v oblasti zmiňovaná obrana v reakci na nelegální aktivity zahraničních společností. Mnoho pirátů uvádí jako motivaci své činnosti právě ochranu somálských vod před toxickým znečištěním nebo nelegálním rybařením. Jako další z příčin nárůstu pirátských útoků v oblasti je uváděno rovněž tsunami z prosince 2004, které výrazně postihlo také somálské pobřeží, když zničilo řadu přímořských vesnic a místní zdroje ryb. Tím připravilo řadu rybářů o práci a ti se v zájmu zajištění živobytí začali živit pirátskou činností (Lucas 2013: 59-60).

Další velice palčivou otázkou v oblasti je terorismus. Místní radikální organizace al-Šabáb byla dlouhodobě podezírána ze spolupráce s al-Káidou, což negativně ovlivnilo již tak výrazně sníženou zahraniční pomoc ze strany ostatních mezinárodních aktérů. Tyto tendence byly patrné zejména po teroristických útocích v roce 2001. Menkhaus zdůrazňuje, že jsou to právě a téměř výhradně vazby na al-Káidu, co znepokojuje zástupce USA, potažmo celé mezinárodní společnosti. V oblasti se podle něj vyskytuje celá řada ozbrojených skupin, jejichž povaha by se dala označit za teroristickou, ovšem v drtivé většině případů se jedná o samostatné jednotky, které nepředstavují celosvětovou hrozbu (Menkhaus 2009b). V nedávné době se tyto pravděpodobné vazby definitivně potvrdily, když al-Šabáb oznámil propojení obou teroristických organizací (BBC 2012a).

Terorismus a další projevy radikálního islamismu spatřuje jako jeden z hlavních aktuálních problémů také Ninck Blok. Definitivním spojenectvím al-Šabábu s al-Káidou se podle jeho názoru stala tato hrozba bezprostřední pro mezinárodní bezpečnost. Tento vývoj podle něj umocňuje fakt, že al-Šabáb

oslovuje rovněž početnou skupinu Somálců, žijících v zahraničí (Ninck Blok 2010: 13). S tím souhlasí i Kaplan, který upozorňuje na případy, kdy se potomci somálských imigrantů žijící v USA, vydali bojovat do Somálska na straně radikálních náboženských hnutí. Somálsko se podle něj v současné době stává obávaným útočištěm pro teroristy a kriminálníky. Zároveň však dodává, že za tento stav nese svůj díl viny i mezinárodní společenství³⁰ a jeho přístup v době od rozpadu státu do současnosti (Kaplan 2010: 1-2). Tato slova potvrzuje Thomson, podle kterého je i problematika pirátství v oblasti jedním z důsledků nezájmu mezinárodního společenství a neintervencování (Thomson 2010: 183).

³⁰ Mezinárodnímu společenství při současných protiteroristických operacích pomáhá vláda Somalilandu, která si touto činností snaží zajistit prestiž a mezinárodní uznání. Významná spolupráce probíhá především se Spojenými státy americkými (Pham 2008).

5 ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsem se věnoval jednomu z typických zástupců rozpadlého státu – Somálsku. V první části práce jsem se zabýval samotným vymezením terminologie týkající se tohoto fenoménu. Tato teoretická kapitola poté posloužila jako vhodný základ pro aplikování teorie v následné části a pro pochopení všech jejích souvislostí. Největší pozornost byla pochopitelně věnována samotnému definování pojmu rozpadlý či zhroucený stát, které je pro účely této práce naprosto stěžejní. Problematická je poměrně výrazná rozmanitost a nejednotnost v rámci této terminologie, na kterou upozorňuje více autorů.

Aplikovaná část byla rozdělena do tří hlavních kapitol, jejichž rámec byl inspirován dělením, které používá americký think tank Fund for Peace při tvorbě Failed States Indexu. Ten se řídí třemi hlavními skupinami indikátorů – politicko-vojenskými, sociálními a ekonomickými. Z těchto tří perspektiv jsem se zaměřil na konkrétní případ Somálska v období od vyhlášení nezávislosti až do současnosti, s větším důrazem na dobu od 90. let, tedy od faktického rozpadu státu. Na tomto základě jsem se pokusil dojít k cíli této práce, tedy k jednoznačnému definování konkrétních a nejpodstatnějších příčin a následků rozpadu Somálska s ohledem na nejdůležitější vnější a vnitřní vlivy.

Tento cíl se mi podařilo na základě předchozích částí práce splnit a v samostatné kapitole jsem tyto jevy pojmenoval a blíže charakterizoval. Jako hlavní příčiny rozpadu Somálska jsem označil klanovou strukturu země, Barrého autoritářský režim, konec studené války a pokles strategického významu země, který se projevil v relativním nezájmu mezinárodního společenství. Dále nelze opomenout již samotnou kolonizaci země, která způsobila značné rozdíly a neshody mezi jednotlivými regiony, které přetrvávají dodnes. Jako jeden

z důvodů zhroucení státu lze označit i celkovou nerozvinutost a zaostalost Somálska v době předcházející, neboť tato skutečnost výrazně ovlivnila schopnost země tyto nastalé problémy řešit.

Následky rozpadu Somálska výrazně korespondují s obecnými důsledky zhroucení státu, které jsou charakterizovány již v teoretické části této bakalářské práce. Jedná se například o neschopnost státu užívat legitimní monopol na násilí, či celkové paralyzování složek státní moci, které negativně ovlivňuje operativnost státního aparátu. Nejvýraznějším aspektem, od kterého se odvíjí většina dalších, je neschopnost státu kontrolovat určité území a prosazovat na něm svoji vůli. To do značné míry omezuje možnosti státu při boji s těmito jevy.

Dále jsem se zaměřil především na ty důsledky, které nebyly zmiňovány v těch obecných, při definování teoretického základu práce. Jedním z nich je další prohloubení zaostalosti a nerozvinutosti státu, které jsem podpořil dostupnými čísly a statistikami. Pravděpodobně nejvýraznějším problémem aktuálního Somálska je kriminalita. V této oblasti lze rozlišit dva nejvýraznější fenomény – pirátství a terorismus. Zatímco první z těchto problémů se podařilo výrazně oslabit a množství napadených lodí v porovnání s lety 2009 a 2010 výrazně kleslo, ten druhý zůstává stále aktuální a představuje reálnou hrozbu pro mezinárodní bezpečnost. Největší riziko představuje dřívější spolupráce a nyní již faktické sjednocení mezi místní organizací al-Šabáb a al-Káidou.

Co se týče použité literatury, je nutné zdůraznit, že v drtivé většině případů se jedná o jakýsi „pohled zvenčí“, který pravděpodobně nikdy nemůže nabídnout zcela pravdivou a reálnou zprávu o skutečném dění v zemi. S tím souvisí také fakt, že řada odborníků, která se somálské problematice věnuje, pochází ze Spojených států, což s sebou opět přináší určité způsoby pohledu, či v horším případě dokonce předsudky, které mohou tvořit překážku při tvorbě

objektivního obrazu o dění v zemi. V tomto ohledu je třeba znovu ocenit Mohamoudovu publikaci, neboť autor, jako člověk narozený přímo v Somálsku, dokázal poskytnout trochu odlišnou a jinak chybějící perspektivu k tomuto tématu. Celkem pochopitelně, vzhledem k rozpadu státu, se jako velice komplikovaná ukázala snaha najít přesnější ekonomické, ale i sociální ukazatele z aktuálního období. Například Světová banka uvádí řadu údajů k roku 1990, tedy ještě z období před definitivním zhroucením státu. Americká CIA uvádí celou řadu relativně aktuálních statistik a ukazatelů, nicméně opět zde vyvstává otázka, nakolik lze tyto údaje považovat za relevantní.

Fenomén rozpadlého státu za sebou většinou zanechá situaci, která nebudí příliš optimismu a nejinak je to i v případě Somálska. Neustálé nebezpečí v podobě ozbrojených konfliktů, špatná humanitární situace, všudypřítomná chudoba a zaostalost komplikují život místním obyvatelům. V poslední době lze však vyzorovat určité střípky naděje, které naznačují možné zlepšení situace. Problém pirátství se díky práci mezinárodního společenství podařilo v porovnání s lety 2009 a 2010 výrazně eliminovat. Tento fakt by mohl nastartovat somálskou ekonomiku a celkovou hospodářskou situaci země, která projevy pirátství utrpěla nejvíce. Pozice radikální skupiny al-Šabáb je v současné době také zřetelně slabší než tomu bylo v minulosti, což logicky posiluje roli centrální vlády. Jakýkoliv nárůst jejího významu pochopitelně významně přispívá k faktické obnově somálské státnosti a k menšímu vlivu teroristických skupin. Zároveň by pokles významu těchto organizací mohl zajistit větší důvěru v somálskou centrální vládu a tím i zvýšit množství finančních prostředků poslaných do země ze strany ostatních mezinárodních aktérů.

Právě tyto zmíněné dílčí úspěchy by mohly v budoucnu stát za sestavením fungujícího a silného státu, který by díky své geostrategické poloze a turistickému potenciálu mohl hrát důležitou roli v rámci Afrického rohu.

Pochopitelně je nutné, aby nezůstalo jen u těchto úspěchů, ale aby se přidávaly další, které by dále zlepšovaly situaci v zemi a zajišťovaly jí tak lepší obraz ve světě. Po dlouhých letech beznaděje lze nyní vyzorovat určitý a vcelku oprávněný mírný optimismus, nicméně celková obnova země je stále běh na dlouhou trať s mnoha překážkami, které se Somálcům nepodaří překonat bez významné zahraniční podpory, minimálně v začátcích tohoto snažení.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

6.1 Knihy a články

Adam, Hussein M. (1995). Somalia: A Terrible Beauty Being Born? In: Zartman, Ira William ed., *Collapsed States. The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority* (London: Lynne Rienner Publishers), s. 69-89.

Boutros-Ghali, Boutros (2006). *The United Nations and Somalia 1992-1996* (New York: United Nations Department of Public Information).

Bradbury, Mark (1997). *Somaliland Country Report* (London: Catholic Institute for International Relations).

Bradbury, Mark (2008). *Becoming Somaliland* (London: Progressio).

Bratton, Michael – Van de Walle, Nicolas (1994). Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa. *World Politics* 46 (4), s. 453-489.

Buzan, Barry (1991). *People, States and Fear* (Harlow: Pearson Education Ltd.).

Coletta, Nat J. – Cullen, Michelle L. (2000). *Violent Conflict and the Transformation of Social Capital* (Washington: The International Bank for Reconstruction and Development).

Fukuyama, Francis (2004). *Budování státu podle Fukuyamy* (Praha: Alfa Publishing).

Ghani, Ashraf – Lockhart, Clare (2008). *Fixing Failed States. A Framework for Rebuilding a Fractured World* (New York: Oxford University Press).

Gross, Jean-Germain (1996). Towards a taxonomy of failed states in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti. *Third World Quarterly* 17 (3), s. 455-472.

Jackson, Robert H. – Rosberg, Carl Gustav (1982). Why Africa's Weak States Persist: The Empirical and the Juridical in Statehood. *World Politics* 35 (1), s. 1-24.

Jihlavec, Jan (2007). Taxonomie slabé státnost. In: Waisová, Šárka a kol., *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti* (Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 19-35.

Kaplan, Seth (2010). Rethinking State-building in a Failed State. *The Washington Quarterly* 33 (1), s. 81-97.

Klíma, Jan (2012). *Dějiny Afriky* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny).

Kolstø, Pål (2006). The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States. *Journal of Peace Research* 43 (6), s. 723-740.

Lewis, Ioan M. (1989). The Ogaden and the Fragility of Somali Segmentary Nationalism. *Journal of the Royal African Society* 88 (353), s. 573-579.

Little, Peter D. (2003). Reflections on Somalia, or How to Conclude an Inconclusive Story. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies* 3 (1), s. 61-74.

Lucas, Edward R. (2013). Somalia's "Pirate Cycle": The Three Phases of Somali Piracy. *Journal of Strategic Security* 6 (1), s. 55-63.

Mohamoud, Abdullah A. (2006). *State Collapse and Post-Conflict Development in Africa: The Case of Somalia (1960-2001)* (West Lafayette, Indiana: Purdue University Press).

Mubarak, Jamil A. (1996). *From Bad Policy to Chaos in Somalia: How an Economy Fell Apart* (Westport, Connecticut: Praeger Publishers).

Ninck Blok, Jan Tijmen (2010). State Failure in Somalia: Causes of Instability and Insecurity. *Atlantisch Perspectief* 34 (2), s. 10-15.

Omer, Abdusalam (2003). *A Report on Supporting Systems and Procedures for the Effective Regulation and Monitoring of Somali Remittance Companies (Hawala)* (New York: United Nations Development Programme).

Pham, J. Peter (2011). Somalia: Where a State Isn't a State. *Fletcher Forum of World Affairs* 35 (2), s. 133-151.

Rotberg, Robert Irwin (2004). The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair. In: Rotberg, Robert Irwin ed., *When States Fail: Causes and Consequences* (Princeton: Princeton University Press), s. 1-49.

Samatar, Ahmed I. (1988). *Socialist Somalia: Rhetoric and Reality* (London: Institute for African Alternatives).

Sivard, Ruth Leger (1983). *World Military and Social Expenditures: 1978* (Leesburg: World Priorities).

Šmíd, Tomáš – Vaňura, Vladimír (2009). Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států. *Mezinárodní vztahy* 44 (2), s. 44-64.

Thomson, Alex (2010). *An Introduction to African Politics* (London: Routledge).

United Nations. United Nations Development Programme (2001). *Somalia Human Development Report 2001* (Nairobi: United Nations Development Programme).

von Einsiedel, Sebastian (2005). Policy responses to state failure. In: Chesterman, Simon – Ignatieff, Michael – Thakur, Ramesh eds., *Making States Work. State Failure and the Crisis of Governance* (New York: United Nations University Press), s. 13-35.

Waisová, Šárka (2007). Rozpadlé a rozpadající se státy jako vývojová větev státnosti. In: Waisová, Šárka a kol., *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti* (Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 7-16.

Waisová, Šárka (2011). Bezpečnostně-rozvojový vztah: typologie, historie a implementace měnícího se paradigmatu. *Obrana a strategie* 11 (2), s. 91-110.

Woodward, Peter (2003). *The Horn of Africa: Politics and international relations* (London: I. B. Tauris).

World Bank (1990). *World Development Report 1990: Poverty* (New York: Oxford University Press).

Záhořík, Jan (2007a). Islám a politika v Somálsku: Kde hledat kořeny Svazu islámských soudů? *Nový orient* 62 (2), s. 10-13.

Záhořík, Jan (2007b). Siyad Barré – Somálsko od diktatury k rozpadu státu. In: Budil, Ivo T. – Zíková, Tereza eds., *Totalitarismus 3* (Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové), 41-52.

Zartman, Ira William (1995). Introduction: Posing the Problem of State Collapse. In: Zartman, Ira William ed., *Collapsed States. The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority* (London: Lynne Rienner Publishers), s. 1-15.

6.2 Internetové zdroje

African Union Mission in Somalia (2013). *AMISOM Mandate* (<http://amisom-au.org/about/amisom-mandate/>, 25. 4. 2013).

British Broadcasting Corporation (2012a). *Somalia's al-Shabab join al-Qaeda*. 10. 2. 2012 (<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-16979440>, 25. 4. 2013).

British Broadcasting Corporation (2012b). *Somalis urge government to ban khat*. 1. 11. 2012 (<http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-london-20166507>, 25. 4. 2013).

Central Intelligence Agency (2013). *The World Factbook: Somalia* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html>, 25. 4. 2013).

Council on Foreign Relations (2013). *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States* (<http://www.cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897>, 25. 4. 2013).

Fragile States Resource Center (2013). *Somalia's Clan Demography* (<http://www.fragilestates.org/2012/01/10/somalias-complex-clan-dynamics/somalias-clan-demography-2/>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *Failed States Index – Frequently Asked Questions* (<http://ffp.statesindex.org/faq>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *Failed States Index – The Indicators* (<http://ffp.statesindex.org/indicators>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *The Failed States Index 2005* (<http://ffp.statesindex.org/rankings-2005-sortable>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *The Failed States Index 2006*
(<http://ffp.statesindex.org/rankings-2006-sortable>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *The Failed States Index 2007*
(<http://ffp.statesindex.org/rankings-2007-sortable>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *The Failed States Index 2008*
(<http://ffp.statesindex.org/rankings-2008-sortable>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *The Failed States Index 2009*
(<http://ffp.statesindex.org/rankings-2009-sortable>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *The Failed States Index 2010*
(<http://ffp.statesindex.org/rankings-2010-sortable>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *The Failed States Index 2011*
(<http://ffp.statesindex.org/rankings-2011-sortable>, 25. 4. 2013).

Fund for Peace (2013). *The Failed States Index 2012*
(<http://ffp.statesindex.org/rankings-2012-sortable>, 25. 4. 2013).

Hogendoorn, Ernst J. (2011). Somalia Famine and International Response.
International Crisis Group. 7. 8. 2011
(<http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/op-eds/somalia-famine-international-response.aspx>, 25. 4. 2013).

Maps of Net (2013a). *Somalia States Regions Districts*
(<http://mapsof.net/map/somalia-states-regions-districts>, 25. 4. 2013).

Maps of Net (2013b). *Somalia States Regions Districts 2*
(<http://mapsof.net/map/somalia-states-regions-districts-2>, 25. 4. 2013).

Menkhaus, Ken (2003). Somalia: A Situation Analysis and Trend Assessment. *Writenet Independent Analysis* (<http://www.unhcr.org/refworld/country,,WRITENET,,SOM,,3f7c235f4,0.html>, 25. 4. 2013).

Menkhaus, Ken (2009a). Somalia: A National and Regional Disaster? *Writenet Independent Analysis* (<http://www.unhcr.org/refworld/publisher,WRITENET,,,49f180d82,0.html>, 25. 4. 2013).

Menkhaus, Ken (2009b). *Violent Islamic Extremism: Al-Shabaab Recruitment in America – Hearing before the Committee on Homeland Security and Governmental Affairs* 11. 3. 2009 (<http://www.hsgac.senate.gov/404/?go=/.../031109menkhaus>, 25. 4. 2013).

Menkhaus, Ken (2012). Somalia's Sarajevo. *Foreign Policy*. 3. 10. 2012 (http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/10/03/somalia_kismayo_al_shabab, 25. 4. 2013).

Pham, J. Peter (2008). The U. S. and Somaliland: A Road Map. *World Defense Review*. 28. 2. 2008 (<http://worlddefensereview.com/pham022808.shtml>, 25. 4. 2013).

The Africa Report (2012). *Somalia: No country for Pirates*. 26. 9. 2012 (<http://www.theafricareport.com/East-Horn-Africa/somalia-no-country-for-pirates.html>, 25. 4. 2013).

The Economist (2012). *A ray of hope*. 25. 2. 2012 (<http://www.economist.com/node/21548291>, 25. 4. 2013).

The Metropolitan Museum of Art (2013). *The Partition of Africa by 1914*. (http://www.metmuseum.org/toah/ht/11/sfc/map_1914.htm, 25. 4. 2013).

United Nations (2011). *Somalia: UN strongly condemns seizure of aid agency assets by insurgent group*. 28. 11. 2011 (<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=40539>, 25. 4. 2013).

United Nations (2012a). *Somali piracy: in search of remedies for a global malady*. 17. 1. 2012 (<http://www.un.org/africarenewal/web-features/somali-piracy-search-remedies-global-malady>, 25. 4. 2013).

United Nations (2012b). *UN says Somali famine over, but warns action needed to forestall new crisis*. 3. 2. 2012 (<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=41133>, 25. 4. 2013).

World Bank (2013a). *Data: Indicators* (<http://data.worldbank.org/indicator>, 25. 4. 2013).

World Bank (2013b). *Data: Somalia* (<http://data.worldbank.org/country/somalia>, 25. 4. 2013).

7 RESUMÉ

The aim of this Bachelor's thesis is to define concrete causes and consequences of state failure in Somalia. This state is considered to be a typical example of a failed state, since the fall of Siad Barre's authoritarian regime in 1991. Since this year, no central government is able to rule over the entire Somali territory effectively. In the same year, the northern part of the country declared independence of state Somaliland and has not shown any interest in participating in creation of Federal Somalia. Although Somaliland was not recognized by international community as a state de jure, its government is able to rule over the territory de facto. In the South, militant Islamist group Al-Shabaab, which is now a part of Al-Qaeda, controls part of the area which enables the central government to implement their policy. Since the state failure, armed conflicts between the central government and its opponents or between belligerent clans, which constitute the Somali society, has taken place. This ruined the country and substantially caused contemporary condition for which bad humanitarian situation is typical. That is together with piracy, terrorism and already mentioned armed conflicts the biggest problem of present-day Somalia. As the main causes of the state failure I defined clan society, the Barre's regime, end of Cold War, which caused significant decline of Somalia's strategic importance and thus much lower financial support, and divided colonization. Another consequence besides the piracy, terrorism and bad humanitarian situation is another worsening of the underdevelopment of the country.

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Somálské hodnoty FSI od roku 2005 do roku 2012

Příloha č. 2: Demografie klanů v Somálsku

Příloha č. 3: Mapa menších jednotek na somálském území

Příloha č. 4: Struktura území v červenci roku 2009

Příloha č. 5: Struktura území v březnu roku 2013

Příloha č. 6: Mapa kolonizace Afriky z roku 1914

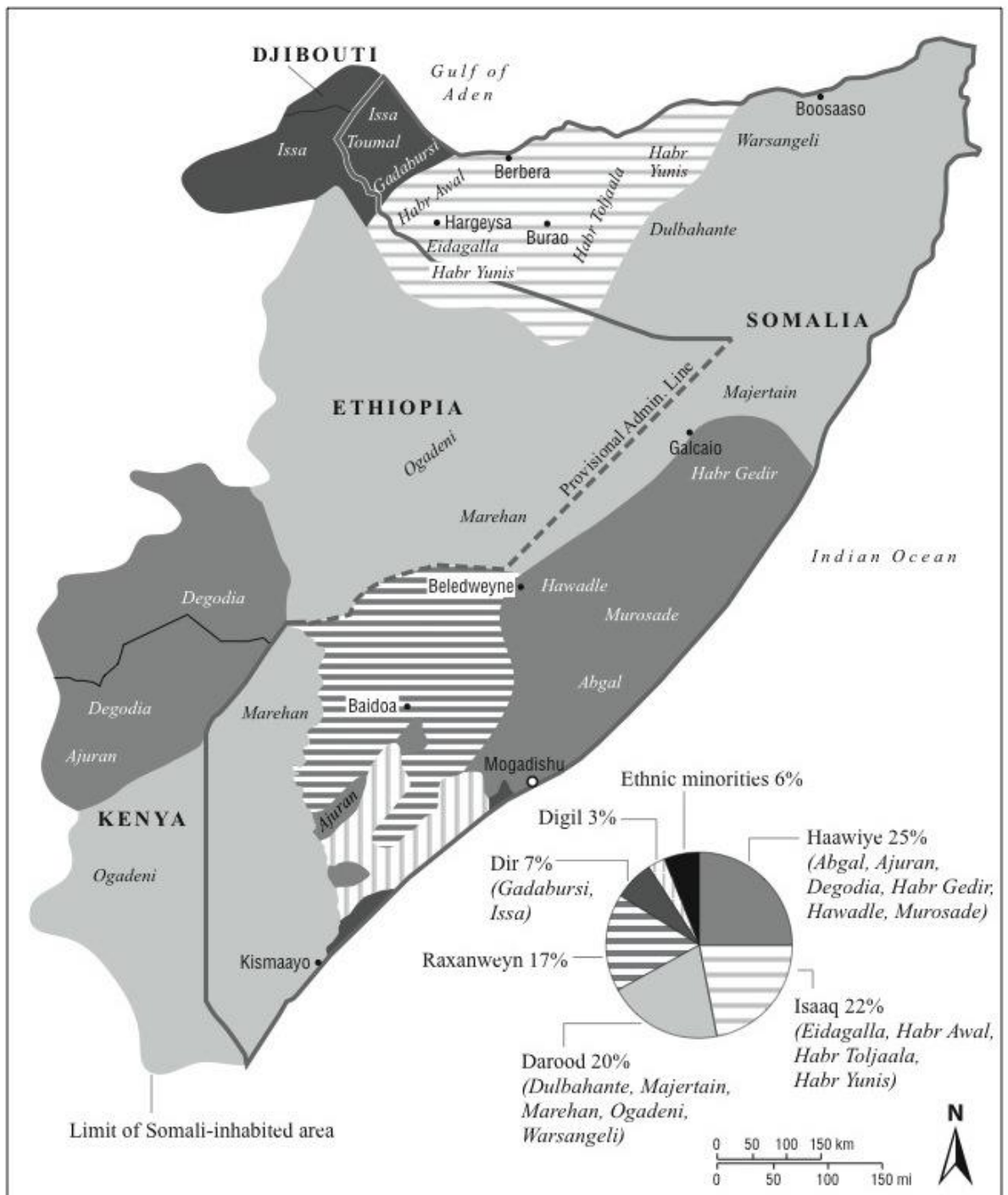
Příloha č. 1: Somálské hodnoty FSI od roku 2005 do roku 2012

	Celkem	Demografické tlaky	Uprchlíci a IDPs	Tenze mezi skup. obyv.	Chronická migrace	Ekonomický rozvoj	Chudoba a ekonomický propad	Státní legitimita	Věřejné služby	Vláda práva a lid. práva	Bezpečnostní aparát	Štěpení moc. elit	Vnější intervence
2012	114,9	9,8	10,0	9,6	8,6	8,1	9,7	9,9	9,8	9,9	10,0	9,8	9,8
2011	113,4	9,7	10,0	9,5	8,2	8,4	9,3	9,8	9,4	9,7	10,0	9,8	9,7
2010	114,3	9,6	10,0	9,7	8,3	8,0	9,6	10,0	9,6	9,9	10,0	10,0	9,6
2009	114,7	9,8	9,9	9,7	8,5	7,7	9,5	10,0	9,9	9,9	10,0	10,0	9,8
2008	114,2	9,8	9,8	9,5	8,3	7,5	9,4	10,0	10,0	9,9	10,0	10,0	10,0
2007	111,1	9,2	9,0	8,5	8,0	7,5	9,2	10,0	10,0	9,7	10,0	10,0	10,0
2006	105,9	9,0	8,1	8,0	7,0	7,5	8,5	10,0	10,0	9,5	10,0	9,8	8,5
2005	102,3	9,0	8,0	7,4	6,3	9,0	8,3	9,8	10,0	7,8	10,0	8,7	8,0

Poznámka: Vytvořeno autorem na základě (Fund for Peace: The Failed States Index 2012, The Failed States Index 2011, The Failed States Index 2010, The Failed States Index 2009, The Failed States Index 2008, The Failed States Index 2007, The Failed States Index 2006, The Failed States Index 2005).

Somálské hodnoty v tabulce jsou uvedené od roku 2005, tedy od prvního publikování FSI. Od roku 2008 se Somálsko vždy umístilo na prvním místě, jakožto stát s největší mírou rozpadu. Maximální hodnota jednotlivých indikátorů je 10,0 značících nejvyšší možnou míru rozpadu.

Příloha č. 2: Demografie klanů v Somálsku

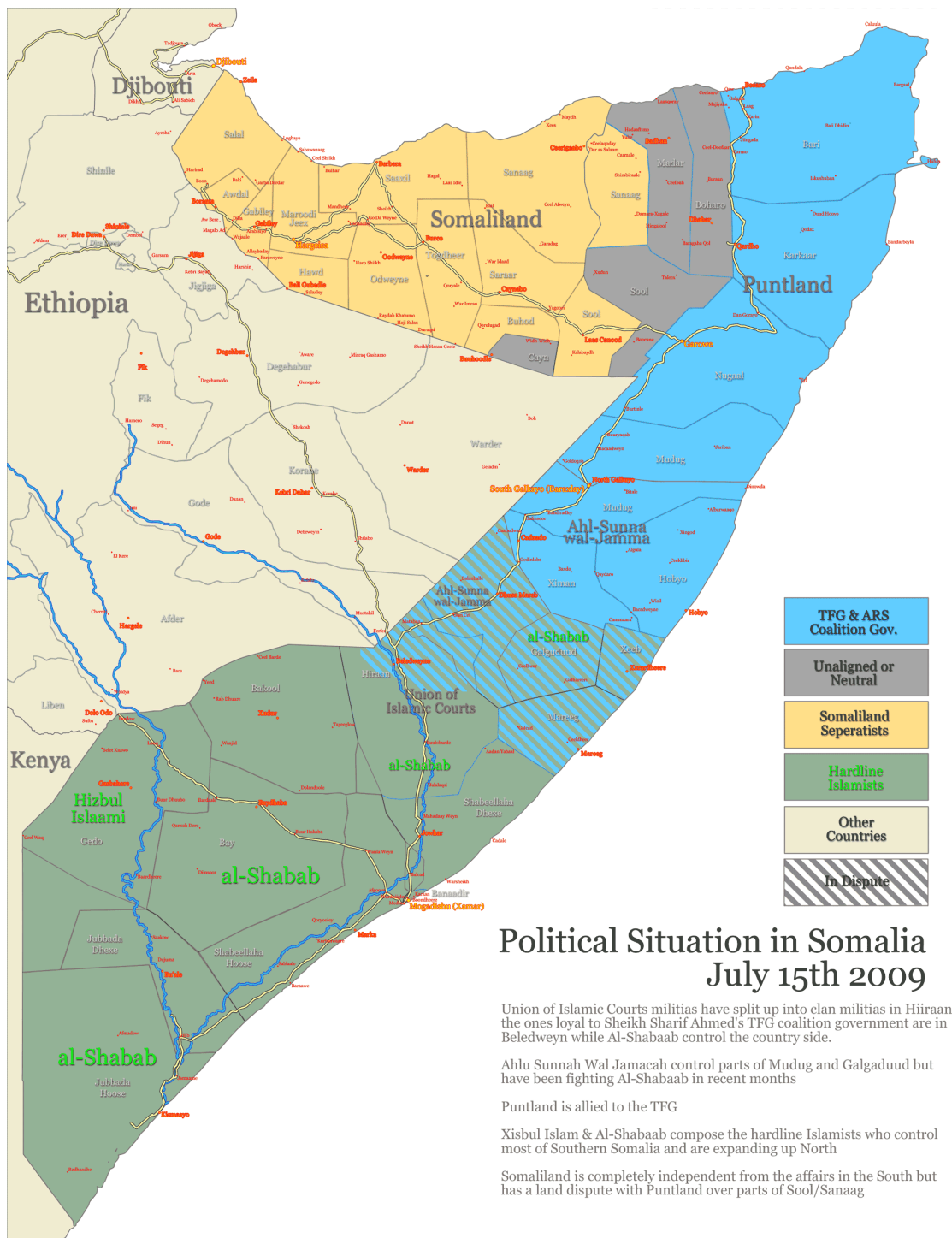
Poznámka: Převzato z (Fragile States Resource Center 2013).

Příloha č. 3: Mapa menších jednotek na somálském území

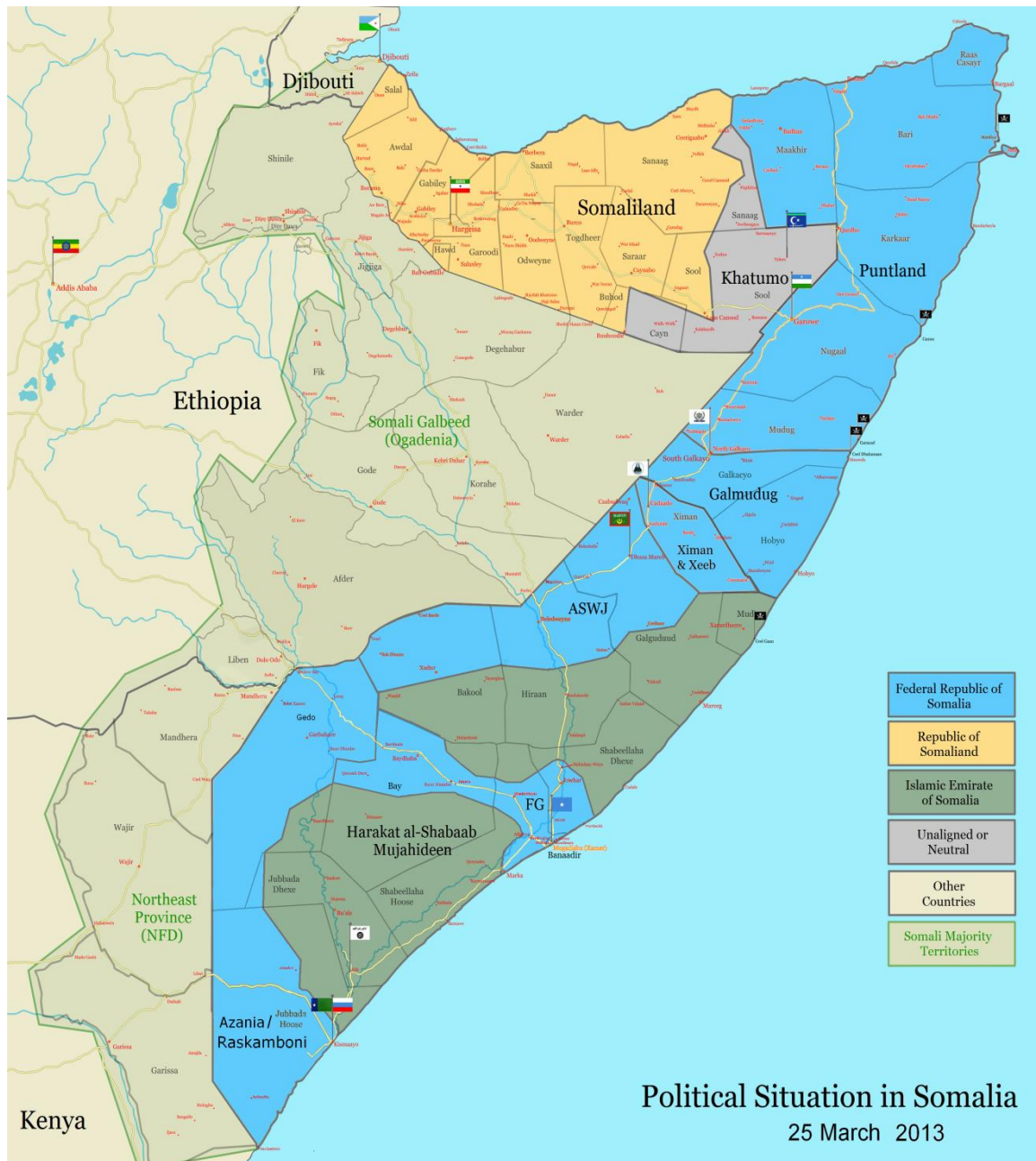
Poznámka: Převzato z (The Economist 2012).

Příloha č. 4: Struktura území v červenci roku 2009

Poznámka: Převzato z (Maps of Net 2013a).

Příloha č. 5: Struktura území v březnu roku 2013

Poznámka: Převzato z (Maps of Net 2013b).

Příloha č. 6: Mapa kolonizace Afriky z roku 1914

Poznámka: Převzato z (The Metropolitan Museum of Art 2013).